

РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXIX, č. 2/2019

Народный умілець України Василь Скакандій: Портрет Анатолія Кралицького, акварел, 2006. А. Кралицький (1835 – 1894) є одним з будителів Русинів і фундатор карпаторусинської прози доби будительства. Народився у Вышніх Чабинах, днесь Чабины, Меджілабірського округу на Словачії.

КУЛЬТУРА • ЛІТЕРАТУРА • ЯЗЫК • ІСТОРІЯ

• К 15-рочному юбилею діяльності Общества св. Йована Крестителя одрешляла ся дяковна Служба Божа в Грекокатолічській церкві св. Василя Великого в Меджлябріцях. На ній взяли участь многи священици: (перший шор зліва) І. Барна, Я. Поповець, Я. Пасок, Я. Блашко і Й. Луцак, (другий шор зліва) М. Ясик, В. Седлачек, М. Вагенчик, В. Петрик, М. Костігнік, М. Міхлик, Ф. Крайняк і В. Панчак.

Фотка з архіву о. М. Ясика

Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н., Пряшівська універзіта в Пряшові,
Центер языків і культур народностных меншын, Інштїтут
русиньского языка і культуры (Словакія)

ОБСЯГ

Анатолій Кралицький – писатель познаты и неизвѣстный

**У 2019 році на нас чекає важный юбілей – 125 років од дня
смерти познатого зачинателя карпаторусиньской прозы
добы будительства Анатолія Кралицького (1835–1894). И се
нагодна віха історії нашой культуры и час, обы осмыслити,
ци знаеме мы добрі ся розпорядити культурным наслідством
своїх інтелектуальных предходників.**

Анатолій Кралицький заслужив собі спочивати у пантеоні майславных русинів. Быв то тихый, айбо доста плодныи інтелігент, літератор и подвижник культурно-національного возрожєня у підкарпатських русинів. Як было то характерной про патріотичну інтелігенцію другой половкы XIX столїтя, скоро ушиткі тогочасні писателі у русинів были грекокатолицькі священники авадь монахи. А. Кралицький тыж був монахом Чина святого Василия Великого (ЧСВВ) – єдинственного монашого чина про русиньску грекокатолицьку церкву. А то значит, же був інтегрованыи у церковні и культурно-національні діла так Мукачевьской, як матірной Пряшівьской епархії. Доля А. Кралицького акурат повязана из майважnymi про історію карпаторусиньского народа монастырями – Краснобродським, Маріяповчанським и майбілше – Мукачевьским, де він служив до склону свого житя и **умер 11 фебруара 1894 рока (30 януара – за старым календарём)** и де поховали го у крипти монастырььской церкви.

А. Кралицький прийшов на сесь світ як третій у родині дїтвак 12 фебруара 1835 рока у с. Вышні Чабины (днесь – Чабины), што на Лабірщині. Отець му Федор прийшов из Галичины – од вароша Стрый; у Чабинах був за дяка. Мати – дївоче имня Анна Конч – походит из с. Светліці (стара назва села – Вілагы), округ Гуменне. Кралицькі мали девятєро дїточок. А то значит, што сеся селська родина не мала можность дати своім дїтём добру світську освіту. Мусиме признати, путь будучого писателя у літературу была доста комплікована; до днесь не маеме точной інформації, де, што и як штудіровав Кралицький.

До послїдного часа не знали сьме набізувно ани рік єго роженя – ци 1834-й а ци 1835-й? Ани не знали, ци наравду був крещєный як Александер?! Метрика ся не всокотила, автобіографію А. Кралицький по собі не лишив. Не так давно (2006 р.) мали сьме серєнчу однайти копію той метрики. Однайшли ї там, де и мала бы быти, – в архіві Земплиньской жупы у вароші Шаторальяуйгей (днесь жупанія Боршод-Абауй-Земплин у Мадярщині). Земплиньський архів (офіціална назва) має копії метрик и иншакі адміністративні документы XVIII–XIX столїть цілой Земплиньской жупы, котра днесь є частєв Словакії, хотяй варош Шаторальяуйгей (майюжна часть той жупы) по Первій світовій войні обстав у складі Мадярщины.

Подля книги метричных записів Чабиньской парохії за 1835 рік, 13 фебруара того рока у церкви с. Чабины (Csebiny) чабинський парох Михаил Якович покрестив дїтвака на імня Alexander од родителей Федора Кралицького (Theod. Kralicky) и Анни Конч (Anna Koncs). Тримали дїтвака у церкви нанашко Иван Маркович и нанашка Анна Якович, дочка чабиньского пароха. Сеся інформація не лишає ани цяткы про даякой сомніваня – Александер Кралицький ся родив 12 фебруара 1835 рока!

Годно быти, же любов до просвіты малому Александру прискіпив отець – селський дяк. Набізувно, був то вошколованыи чоловік. Десь у сесь час (ци мало по тому) А. Кралицький исклав и ищи дїточов неопытнов руков печатными буквами написав рїмованыи текст «На памятку»:

Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н.:

Анатолій Кралицький – писатель
познаты и неизвѣстный 1

Анатолій КРАЛИЦЬКИЙ:

Пастырь в полонинах 3

Проф. Др. Михайло ФЕЙСА:

Меновнїчки деклинації у бачко-
сримскей и прешовскей варианты
русиньского языка 7

Вєдно з юбілєём Педагогічної
факулты ПУ славимє і юбілєй
зачатку навчаня русиньского
языка на нїй в академічнім році
1999/2000 11

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, ПгД.:

ПОЗДРАВЛЊНЯ РУСИНІВ на рік
2019 ч. 2 13

Івета МЕЛНІЧАКОВА: 3

приповідкы світ: В старім млині,
Як уйко Петро з тетов Евков
грибы зберали, Мушка і павук 13

Миколай КСЕНЯК: Мамко 14

**Марія МАЛЬЦОВСКА: Найкрасша
приповідка: Покустове
горнятко 17**

Проф. ПгДр. Петер ШВОРЦ, к. н.:

Перша світова война, Русины
і vznik Чехословакії (1) 21

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, ПгД.:

Творчость Юрка Харитуна
як приклад вырівнованя ся
з травматичнов скушеностєв 25

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА,

ПгД.: Юбілейный научный
зборник Studium Carpat-
Ruthenorum 2018 29

Мгр. Петро МЕДВІДЬ:

Ославили 15 років діятельства
обновленого Общества св. Йоана
Крестителя 31

**Мои отецъ русскій дякъ
и матирь мнѣ мила
Въ Вишнихъ Чабинахъ
Хрестити велѣли.**

<...>

**Достав мено Александрѣ
Трегій емъ бывъ въ рядѣ.**

<...>

**Перша Юла, друга Терка
Трегій емъ бывъ я самъ
Антін, Маня, Мишо, Зузка
Стефанъ аѣ Анна.**

**О е девять вельке число
Въ худобной родинѣ
Ой вера насъ только было
Въ нашей фамелии.**

Ошколованя А. Кралицького повязаной из сосідным селом Красный Брід, де из давних давен был монастырь. Краснобрідський монастырь – еден из майстаршых русинських духовных центрив; при монастырю была и школа. А дале, як пише о. Атанасій Пекарь – авторитетный историк ЧСВВ на Підкарпатю, Кралицький наступив на богословські студії Ужгородської епархіальной семінарії, котру успішно скончив. Не знати, коли скончив; межы тым, як пише А. Пекар, абсолвента Кралицького скоро по ужгородських студіях назначили до Краснобрідського монастыря учителем катехизма про тамошні вошколаші. Иншакый церковный историк Йосафат Тімкович из Пряшова, автор літописа Краснобрідського монастыря, потвержує, же «кандидат» Александр Кралицький прийшов до монастыря у 1851 році.

У 1854 році Кралицький иде до Марія Повчі, де при Маріяповчанському монастырю ошколує теологію. У 1856 році назад ся вертає до Красного Брода. На яри 1858 рока Александр Кралицький пострыг ся у монахи ЧСВВ и взяв собі монашое имя Анатолий. Обряд пострыженя провів у Пряшові прашівський епископ Йосиф Гаганець. О тім ся постарав наставник Кралицького – А. Духнович як довірений помощник и секретарь епископа. У тім самім році (на осінь) молодой монах дістає назначеня до Маріяповчанського монастыря, де стає учителем церковной історії и канонічного права.

У 1863 році Анатолия Кралицького оприділили служити до Мукачівського монастыря, из котрым буде повязаной ушыткой ёго далшой житя. За круг своїх монашых повинностей сам Кралицький у сесь час пише атсяк: «ч[ина] с[вятого] Василя протоигуменски тайник, наставник первоначальных и совѣтник», што значит: секретарь протоигумена и модератор (наставник-учитель) новіціата, авады кандидатів у ченці. Од року 1869 А. Кралицький служит у монастырі игуменом.

У 1885 році, коли львівська русофілська новинка «Слово» святковала свое 25-літя и при тів нагоді подяковала своїм довгорічным підкарпатськым кореспондентам, угорська влада рішила ушиткых їх застрашити и обвинила у нелояльности до законів Угорського королевства.

• Автор статі Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н.
Фотка: А. З.

А. Кралицькому, И. Раковському, И. Сілваю, А. Митраку и Є. Фенцику влада вчинила публічну осуду за сполупрацу из галицьков оппозиційнов (невітанов в Угорщині) пресов. Выдтак, коли у тім самім році монахи ЧСВВ рішили выбрати Кралицького протоигуменом Мукачевського монастыря (высший управительський сан у монастырю), він свою кандидатуру зняв – на знак протеста против угорської влады. Так и обстав игуменом. У 1888 році выборковый Собор ЧСВВ, котрый ся изыйшов у Маріяповчанському монастырі, назад потвердив повноваженя Кралицького як игумена Мукачевського монастыря – до далшого Собора.

Кралицький прожив лем 59 років. Він написав и опубліковав поверх 300 публікацій – повістей, оповідань, нарисів, фельетонів, статей, историчных и этнографічных изглядвань, фольклорных записів, коментаріїв до однойденых рукописів и т. д.

Кедь говорити за умелецьку творчость А. Кралицького, мож означити дві етапы – романтизма и реализма. Писатель дав за себе знати рядом романтичных оповідань и повістей из элементарными сентиментализма. Ушиткі вони были написані током 1860-х років. Пак на далші два десятилітя А. Кралицький ся лишив умелецькой творчости – читателі знали го скорі як публіциста, етнографа, церковного историка и новинаря. Лем на зачатку 1890-х років (ци мало скорше) Кралицький назад ся вернув до умелецькой творчости – тепер як писатель-реалист, занурений у соціалну проблематику.

До ліпшых романтичных творів прозаика мож зачислити оповіданя «Пастырь в полонинах», «Федор Петрюк», «Князь Лаборець», «Казнь неба», «Не ходи, Грицю, на вечерниці!», «Свято-Юрскій монастырь в Ливадіи», «Абеляр и Гелоиса», «Дяк», «Прометей», «Мойсей», «Сельскій учитель», «Иван», «Пиявица», «Распятіе перед судом» и другі.

До ліпшых реалистичных творів писателя мож однести оповіданя «Экзекутор», цикл из трех начерків «Житейскія дрызги», «Бритва и мыло», «Султанский суд», «Югославянскіе амазонки», «Фон Минкач» и другі.

Интересный А. Кралицький як историк, етнограф и публіцист. У часі, коли він был игуменом Мукачевського монастыря, были надруковані ёго изглядвань, котрі ся дотыкали історії многих карпаторусинських монастырів. Кралицький анализовав ай рукописы старшых эпох, і перві друковані книги, што їх находив у бібліотеці Мукачевського монастыря. У контексті едности вшиткых славян А. Кралицький выступав у пресі як популаризатор славянських літератур – сербской, хорватської, болгарської, словацькой, чеськой, лужицькой, словенської, даючи перед російській, як літературі світовій. Многі публікації А. Кралицького суть и днесь актуалні, а ёго етнографічні матеріалы суть про нас цінныма доказами за

наш способ бivanja ці, приміром, пестованя традицій на Лабірщині – материнській землі А. Кралицького («Свадебные обряды у Лаборских Русин», «Русины Лаборские в Угорщинѣ», «О современном положении русских в Угрии»), як и сосідних діалектних теріторій («Этнографические мелочи из быта Угорских Словаков», «Свадебные обряды у Шаришских Словаков», «Из впечатлений, вынесенных случаем двухнедельного пребывания между Угорскими Словаками, 1863-го года») и др. Ціннов культурнов дїдовизнов можеме назвати записы фолклорных матеріалів – переказів, приповідок.

Творы Кралицького суть важным жерелом історії русинів, їх культурного наслідства и житя визначных постав народа. А сесе веце як півсотні публікацій за монастирі Чина св. Василя Великого, начерки за єпископа В. Поповича, протоигуменів М. Шугайду, М. Микиту, И. Зейкана, I. Скрипку, I. Базиловича, научників и писателів А. Коцака, Ю. Гуцу, П. Лодія, М. Балудянського, А. Духновича, И. Раковського, Т. Легоцького и другых.

И де того всё мож прочитати? Знаєме добрі, же пережі політичні режими на Підкарпатю нукус ся не силували ширити творы карпаторусинської літературы. Авадь тіражовали тоты творы у гет поукраиененому варіанті. Як то было у припадку А. Кралицького, 90 % творів котрого послідный раз были напечатані ищи за житя писателя, то значит до 1894 рока!

Днесь нам дуже хиблят тоты публікації – яло бы перевыдати хоть лем выбраті творы А. Кралицького. Час иде – маєме добрі ся розпорядити культурным наслідством своего талантованого предходника.

(Публікуєме в оригіналі – підкарпатським варіанті русиньского языка.)

Нижє публікуєме оповіданя «Пастырь в полонинах» (1860). Тот твір став красным дебютом А. Кралицького в умельцькій літературі:

Пастырь в полонинах (Повістка из сторон под-Карпатских)

Зближитесь, сыны славной Руси, и станьте вокруг мене! Я рад бы зняти густую заслону, мов хмару, из небосклона древности, рад бы очам вашим представить любезных предков наших, которых возродили плодоносные степы Подолья, погребла земля Угрии! Величественное явление открывается очам туземца, когда, святым обнят восторгом, внурит очи свои в темное нїдро минувшости, в древность своего рода.

А древность наша – то світ богатый; изобилует она то прятными, то сумными событиями – а всегда важною есть и любопытною для каждого народолюбца. Древность враз учит и грозит...

В давнее щастливое время Угрии, коли под Людовиком Великим предѣлы царства того опирались о береги Балтійского, Адриатского и Чорного моря, одбылось найзнакомитшее, враз и посліднее переселение Русин в Угрію. Новое население росстелилось по широким полям под-Карпата и змішалось з родимцами, который уже з первыми Уграми, послі и под царями Арпадского племени, сюда вселились и засіли восточные предѣлы нового царства.

Гей! Русин был тогда еще Русин в полном смысле имени того; он горделиво знал почитать народность свою, был вірный любитель святого своего обряда! Древние благи часы промчались...

Дієписанія утверждають, что все перемінное есть под солнцем.

I

Чорный сумрак поздней осени застеляет видокруг; уже и вечер зближился, бо солнце западает за лысыя горы; часом и зимный вітерок подувает от сивера; густо валится жолтое листья дерев на землю, и соучастно укрываются ним корчі столитного дуба.

Но тихо! – ото голос чути: ачей то пісня лебеда? или прелестный голос горских чудовищ у бездонной пропасти? Не лебедь то, ни горская дїва, но пастырь з полонин играет на сопілці. Он як природный игрок искусно вылудит ти найчутливійшю нуту од сухого дерева.

Зближїмся к нему. На мохнатом камени сидит молодой верховинець; вышесяговая постава показывает в нем силу медвїдя; высокое чело, долги чорные волосы еще лучше одбивают черты его лица. Так он, сидя каждого вечера на том

же камени, выгравает собі на сопілці.

Вниз под горою з разсілин скалы вырывается кристально чистый источник и течет кривулями вздолж подгорья, будто серебряна поволока, а над водою стоїт руска красавица з двома збанками в руках и пламенными очима поглядает на юношу.

Пастырь однял од уст сопілку.

– Подобаєт ли ся тобі пісня, моя любезна Єлено?

– Ах, и дуже, а только теперь она кажется быти якое то скливійшою, як перед часом, сумнійшою, яку ты ніколи еще не игрывал. Да по чому тая тужба, солодкій Владиміре?

– Га! Ты дивуєшся? Сопілка пастыря и нехотячи вылієт внутренній чувства, выведет думку, а сын природы, коли весною луги зазеленіются, сперва любит з соловієм весело играть, а як наступят дни пекущего літа, сопілка его розрывній, тупый голоса розносит. Дивно ли, если о поздней осени затоскует над матерью-природою? Приближается и моя осень, ба ачей и зима!

– Наступит вновь другая весна, – отвѣчала Єлена.

– Дай Боже! Только мені, як показується, не принесет больше моего соловія.

– Ты весьма занят печалію, тобі чогось тоскно стало; я тебе ніколи не видала так сумным! Вчера мати пытала: почему Владимір так рідко до нас ходит? Я не знала отвѣчати, як и теперь не есьм в стані поняти причину твоеї туги.

– Не останавлийся, любезна, над моею невдякою, – одразил уже якое лагоднійше Владимір, – жителя дебр находят розный хвилі духа... но сего вечера у вас буду.

– Тяжко дойдеш тамо! – зашептал якийсь глухий голос в поблизькому корчі так тихенько, что Владимір мыслил, будто слышит шум вітерка вечірного.

– Прийди, любый, прийди, мы раді тобі, – запросила з усмішком внутреннего удовольствия Єлена и, начеривши збанки водою, поспішила скорым кроком через луг зеленый к хаті.

Царица небес высоко плавала в товаристві ярких звїзд на синім поднебесью, коли Владимір похватился з задумчивости, стис сопілку под паху и пустился узкою стежкой попод гай зеленый. Думки его были тяженькі, розум боролся з сердцем, любовній чувства влекли его до вірной, постоянной Єлены, а розум, як холодный мыслитель, проводил ему

на память лукавое корыстолюбіе старога Романа, в котораго власти была прекрасная Елена. Чувства її и мысли произвели в души Владимира болізенный росстрой и роздирали рану сердца, котору любов ему задала. З таким печальным настроением духа зближался он к хаті, в которой находился предмет тужливых его думок, но враз и усміхающейся ему надії.

В боку у хаты, серединою прилежащего огорода, протікал горській глибокій поток, через который вела до хаты узкая кладка. Владимир сміло ступил на кладку и з одвагою проходил вздолж ней; но коли дойшов середины, кладка проломилась – и он той же хвилі нурылся в волнах глибокого потока. Говорят, что утопающий и острой бритвы хватается – з пастыря пловец стался. Владимир сильно робил руками и щастливо доплил до берега. При березі човно было припятое, а на човні пильник и невеликая торбинка.

Пастырь скрыл найденыи речі под сірак и, выдряпавшись з потока, начал выкручовати наводненную одеж. Собака голосно защекала спод засипа хаты.

Хата показовала вкус тогдашних времен: росширенное будовиско, низкіи выгяды з шестьюгольными стеклами, якіи показывають еще где-куда святыи храмы верховины. Из окон одбивался слабый блиск каганця.

Дубовыи тяжкіи двері заскрипіли, Владимир рішительно вкročил высоким порогом.

– Помагай Бог вам! – заголосил он громко.

– Дай боже здоровья, – одповіла звенящим голосом Елена. Зачім старый Роман поднял очи, змірял ними од пят до головы прибывшего гостя, Елена уже посадила Владимира на широкую лавку.

– Вітай, Владимиріе! – озвался Роман по хвилі и продолжал бесіду з прежнім хладнокровіем.

Вбок него сиділ мужчина, числячий літ около тридесят и пять, помраченый очи его сверкали угасающим огнем уживших грішных пристрастий и потупно носились по стороні, где Владимир усіл з любезною своею.

Старый беспрерывно провадил бесіду свою, он росказовал Тихомирові – бо так назывался незнакомец наш – о походах воінских в Неаполь, о храбрости полка своего, в котором перед осми літами служил; прославлял Людовика и проклинал Іоанну Неаполитанску, из которой согласія коварным способом замордован был Андрей, муж еї, родной брат Людовика. Все то было для гостя весьма занимательно. И Тихомир слушал, а старый провадил свое.

Но Владимир наш цілком одлучился од них; он забавлялся з Еленою. Разговор старога Романа нічим его не занимал; он по чувствах груди своей забавлялся; аж коли уже обачил, что ноч позна, когут піет, стиснул за руку Елену и, попрощавшись наперед з старою Макриною, попрощал всіх словами «Добра ноч!».

Острыи стрілы з очей Тихомира провадили его. Но он внутренні успокоен одойшол.

II

Урвім нитку повісті, лишім на час скромных верховинців наших.

1378 літа, трема годами вперед приключенія того, блідыи лучі ночного світила одбивалися од выгяда одного дома в Букарешті. Город Валахії покойно дрімав под чорным покрывалом ночі, и гробную тишину шумных днем улиц лиш часом возмущав клопотный ступай ночного сторожа. В спальні помянутого дома молода женщина лежала на одрі и боролась з смертію... Ангел смерті прервал еї страданія – она скончалась... А в приборной комнаті жартовныи усмішки давалися чути.

Молодой боярин пристрасно стискал сніжно-білую руку красной ромунки и сладосно предкладал еї взаимную щастливость, наступающее блаженство.

– Благодарю, Флора! Ты мене позбавила тяжкого бремени,

под которым я за три літа так тяжело угнітался. О, ты освободила мене от моей неволи! Як щастлив буду я в твоих объятіях!

– Ха-ха-ха! – засміялась сміхом відьмы лесная ромунка, – ты щастливый хочеш быти, Думитріу? Будеш щастлив, только щастя твое не буде ли возмущаемо поминанием грішной минувшости?

– Перестань, любезна! О, ты так плоха, любиш зо мною задираться! Что мені до минувшости? Я наслаждаюсь настоящим, уживати хочу роскош будучности, а минувшость най пропадет в бездну вічности.

– Но нещадная совість, діти ада, замедлят ли должность свою?

– Что мені? Мене ничто не тронет, я спокойно пити буду любов из чаші уст твоих.

– Не будет ли в чаші той топсана, Думитріу? Топсана, яку испила пред годиною молода жена твоя, а перед тыжднем родное дитя твое?..

– О, ты страшенна! Ты творишься невинною, не твоя ли рука донесла смертоносной топсаны? Ты помоч подала погубити моих; я только для любви твоей стался убийцею и послал жену и дитя на другой світ!

– Ты – жестокосердный, Думитріу! Прирекаеш мені непрерванну вічну любов; можеш ли ты вірно любити мене, коли ты так бесчеловічно убил своих? То правда: я помагала тобі, но помагала про то, абы искусила, будеш ли в стані одважитися и на найгоршое про любов для мене; а что ты человек без сердца, свідчат діла твої. О, ты дуже, дуже прегрїшил, Думитріу! Ты подобный к оному ловцю, о котором я тобі истинно случившуюся сказку роскажу. Слухай!

«Там, где вічная зелень понад лысюю голову престарілой Магуры росстелила свой синій плащ, стоїт еще и по днешній день на берегу чистого потока малый домик; есть то місто чародійного положенья. Господарь дома того есть – казати хочу «был» – званием рыбаць, он постарілся при неприязненном ремеслі, ловил рыбки и так пропитовал своих. Женка померла в цвїті молодости и лишила убогому рыбаць полвтора-літнюю доньку. Марія росла, будь тополя посреди гущї ліса, невинно, мов біла лелія в цвітнику. Людей изблізи никого не знала, бо рідко кто навїшал старога рыбаць. О, як щастлива, як задоволенна была тогда еще Марія! А як красна была она – образец найвысших красот, в якіи лиш рідко изобилует мати-природа! То утверждал цілый Букарешт, в который она еженедільно заміняти дробныи рыбки на потребности до поварні приходити обвыкла была.

Одного пекущего пополудня, коли од чорных хмар заблысла молнія, небо загреміло, густый дождь лїяти почал, вкročил до хаты рыбаць молодой ловец з стрільбою на плечах, прося на час притулку. Сердечно прияли его домашніи и почестовали по обычаю хлібом и печеною рыбою. Ловец одойшол и приобіцялся на другой день.

Марія, дотеперь так веселая, задумалась, почала тужити. Ловец прийшол знова и стался каждодневным гостем. Солодкіи слова промовлял он до Марії, Марія радо его слушала; межи ними тіснійший союз почался... Ах, и Марія дуже щастлива была тогда! Ловец обіцял еї в жену пояти – Марія росла од радости. Но з одного часа ловец рідко приходити почал, аж послі цілком забыл за Марію – Марія сталася матерію... Старый отець, занедужавши, помер; кажут, что од жалю... Ловця нигде видати не мож было. Марія осталася сама на себе... Бідная! Не една слеза полялась вниз білого лица, но уже поздно оплакивати вдовство...».

Думитріу потрясся по всем тілі. Флора продолжала:

«Марія лишила домик, в котором народилась, чтоб нещастною сталась. Пойшла в город, сама сирота опущенная, блукалась по улицах, звідывала за ловця, но, по имени не знавши его, вопрошала надармо. Аж одного вечера обачила его выходящего з одного дома, вопрошила людей, кто то? Еї одповіли: „Богатый боярин Думитріу, а в домі сем жиет его обручница“.

„Обручниця?“ – промовила до себе Марія и удалася к оному же дому. В світлиці, украшенній богатыми снарядами, сиділа молодая обручниця; Марія упала до ног и цілювала руку ей, показывала малое дитя, которое так солодко почивало на лоні – но выслышанна не была...

Одного утра послі приключенія того світлая толпа бояр удавалася к святому храму, а Марія тряслася з дітиною от зими. Лукавий ловец женился. Марія пребігла свадебных и прилякла перед ловцем. Он копнул в ню ногою – Марія упала... Долго лежала она без чувств и занедужала тяжко. Дітина померла. Марія пустилась в світ... Долго она блукалась, но теперь –двойкою одмстилась! Познаеш ли мене, Думитрію?! Я – Марія!»

– Ах, что слышу? Ты – Марія?

– Марія, а не Флора! А ты, лукавый ловец, ты уловил душу, совість и покой мой, верзи на мя камень! Ты мене нещастною зділа, я одмстилась над женою твоею за то, бо коли я просила, абы тебе мені одпустила, она мене изгнала... Поддай руки, Думитрію, я свяжу их и оддам тя суду!

Думитрію вызирал будто бесчувственный истукан; глубоко впял он очи в землю и молчал – молчал, не оправдался, не противился: суровый боярин под хвилькою агнцем стался! Зложил руки, а Флора – или праведнійше Марія – зорвала з груди драгоцінный ланцух золотый, у которого висіл маленький крестик, звязала ним руки боярина и вела его за собою долу ступаями.

Надворі была темная ноч. Марія на саму площадь города спровадила боярина, там оддала его до рук сторожей, исповіла вину его и пропала.

Думитрію в сырой темниці очутился.

III

О, веселая верховино, ты высокий Олимп Руси! Ты исключительный предмет радостей и забав Русина. Он літом, безодлучный житель твой, лазит по скалам полонин твоих, пасет скотину или обдільвает землю. А зимою на верховині ачей скучно? Русин, и коли спит природа, має средства, есть способен забавно провести долги зимові вечера. Может быти, что пышно го гражданина, привыкшого к искусственным зріщам, роскошным, вынужденным забавам, убила бы в горах скука, уныніе – но и не тронется селянина. Селянин ледва дождается вечера, чтоб пойти на вечерниці, на прядки, где так солодкі пісні, чувствительні сказки, приповідки и веселі жарты можно чути!... О веселая верховино!

Таки забавні вечерниці бывали и у богатого Романа. У него была обширная світлиця, а Елена иміла много подружок. Весело промчалась Фелиповка, наступили свята, приближались и так давно ожидаанный мясниці. У мясниці Русин плынет в радостях, в роскошах: он лиш в мясниці любит свадьбовати, тогда танцюет, веселится до пересыту.

Ктось затовкал в двері низкой хаты старого Игната.

– Вольно, – скричал он из внутрь. И войшол Владимир.

А Игнат был то муж, як рідко кто в околиці: любимый и почитаемый од родимцев своих, который его заедно лиш «Батьком» звали. Батько бо был он цілому селу, частью про свою глубокую старость, про літа, частью же про оный союз, который межи ним а селянством существовал, по которому он каждого сельского торжества первый и неминаемый заводчик был и руководитель; без него не одбылися крестины, не вязалися и не кончались слюбы. Его неизчерпаемое краснорічіе упростило діву; он услуги своей и умершим не одказал, бо его ділом было Псалтырю над умершим тілом читати. Не женился николи, молодость в полонинах стравил, был долго гробарем, послі – звонником. А иміл он и тот похвальный обычай, что завсе одну сиротку воспитывал, которая у него, доколь замуж не пуйшла, должность господині кончити обькла. Дом его был убижищем, притулком для всіх стран-

ных – и теперь зимовалась у него една убога женщина, котора неизвѣстно з яких сторон прибукалась и, занедужавши, челоуколюбным Игнатом в дом прията была. Она, казалось, походила из Валахії и научилась дачто уже и по руськи.

В мясниці молодці најчастійше посіщали батька Игната, предлагали ему замыслы свои и намеренія свои, просили о порадѣ и, что было најважнійшее, даколи просили и о послугу.

Своі намеренія иміл также и Владимир, вступивший перед хвилею в Игнатову хату. Он глубоко уклонился; Батько приял его ласкаво и посадил близь себе. Владимир россмѣился и начал предлагати ціль своего прибытія, котора в том состояла, что он рад был жениться з Еленою и просит умильно о посредничестве Батька.

Батько потерся по голоу и промовил до молодца охрыплым голосом:

– Добрі, сыне! Лиш, як чувати, Елена уже иному пообещанна.

– А кому, Батеньку?

– Знаеш богатого Тихомира?

– Тихомирові? А то неправда, Батьку; Елена не станется виролюмною.

– Гм, Елена добра, только Роман мені не подобается; он челоуко користолюбный. О, ежели бы лиш только добра Макрина не была померла и доньку свою Елену не лишила на так подлыі руки...

– Роман не есть родный отець Елены, а Елена есть в своем праві свободна.

– Гаразд, сыне, еще днесь вечер покусимося о щастье! Но изготвил ли ты який подарок для твоей Елены?

– Тут есть, Батьку! – скричал так громогласно увеселеный жених, что и недужная жебрачка пробудилась из просоня; зачим вынял спод сірака малую торбинку, розвязал, и вот золотый ланцух зазвеніл на столі.

– Красный подарок, о, дуже красный! – промовлял Батько.

Жебрачка очи, як пясти, выкотила и вновь затворила.

– Слышали вы, Батьку, о моей пригоді минувшой осені, коли я в поток упал и мало что не потонул? – поднял слово Владимир и продолжал, – Я кладкою больше раз перейшол, но нигда не уломилась подо мною. Гей, Батьку, кладка из споду подрізана была, лиш к верху мало держалась, а кто подрізал, тот лишил мені в нагороду невольного купаня пильник и торбинку з ланцухом сим.

– Враг той, як видится, был богатый!

– Богатый он и нині, Батьку, и не что иное, только богатство его сушит мою голову.

– Кого розуміеш, Владимире?

– Кого бы иного, як не лукавого Тихомира.

З тым приближился вечер, смерклося; Игнат встал, покрутил сребряно-білыі усы и, взявши в руки палицу, промовил:

– Ходім, сыне; Боже, помагай!

Владимір дрожал, сердце сильно билось в груди, так яко тому воіну, который на перву идет битву.

IV

Хата Романа стояла на малом холмику, з которого свободный прогляд был на всі стороны околиць. Елена задумчиво стояла на порозі синних дверей и позирала вниз росстеляющуюся замрачену долину, по которой поодинокі домики, будто гнізда муравлей, рострясено чорнілись. Скоро обачила Елена зближающихся мужей и вбігла в хату. Она добрі познала приходящих, як и відала про их намереніе.

Старый Роман, опершись на локоть, сиділ собі за столом и проспівовал тихонько «Ангелский собор удивися», бо – то ему признати должно, что он, при всіх своих, як казати звыкли, недостатках – любил пісні святого обряда.

Двері скрипом роставорились, и Игнат, закашлявшись, як то старый, вступил з Владимиром у світлицю и солодко поздоро-

вил домашніх.

Єлена скочила и, постиравши припаскою столець, просила сісти. Но Батько, собравши в морщини подолгую старую тварь, котора тим поважнійшою выдалась, ударил палицею о землю и начал повольным голосом: «В густом лісіку, на зеленом яворі дві горлиці гуркали...»

Єлена чим скорше закрыла очи припаскою, як то звыкли ділати наші верховинські красавиці, коли из пословичной бесіды не иное что порозуміют, як что їх за муж просят. И Роман догадався – колько часов было...

Батько продолжал: «Горлички взаимно любилися и предприняли собі, забезпечивши неизвстну будучность, гніздочко улести, чтобы як себе, так и маленьких иміти где скрыти од бурі и всяких непогод. И уже предложеное діло начати хотіли – нараз пропала самичка и больше не показовалась. Самчик тужливо щebetал по гаю зеленом, глядал улюбленниці, доколь ей не нашол под вітками старого дерева; просил дерево: „Оддай мені, дубе сильный, оддай мою супружку! Мы получимся, гніздо улетем и жити собі будем в любви“. Так и вас, любый господарю, сердечно просит вот юноша сесь, чтобы есте изволили сердечну вашу Єлену ему дати в супругу, чтобы жили, як Творець приказал праотцам нашим!»

Батько, исповівши свое, занял місто.

– Брате Игнате! – озвался наскоро Роман. – Єлена еще и недоросла, она еще слаба, замуж сего літа не пойдет, ми свадьбовати и не мыслимо еще. – И з тым страшенный очи верг на Єлену.

Єлена сумно внурила свої в землю.

– Батьку Романе, я люблю Єлену, она мене; мы уже давно пообіщались одно другому; будьте ласкавы, благословіте союз наш, – просил умильно Владимир.

– Ніт..., сего літа ніт.

– Ба ачей и николи?!

Роман молчал.

– Стрыю! Я Владимірові пообіщалася, я его супруга буду, или ничия; я Тихомира выстати не могу, он человек суровый, я щастлива з ним не буду – и радше смерти, нежели ему обручуся, – просила з плачем Єлена.

И Игнат вмішался, всі просили, но даремно: Роман остал непоколебимым.

– Так, сыне, одходім! Оставайтесь з Богом!

– Ніт, Батьку! – закричал з немалым огорченіем Владимир.

– Єлена ест моя обручница, она казала: умрет, а не будет иного, як моя; и зачим только огидна мамона препятствует нашей ціли? И если мы не в стані dospіти оной на сей земли, будемо свої на другом світі – там, где ніт позору на марное богатство, только на чистое сердце. Про то, любезная, я прощаюсь з тобою навсегда. Нашу колыбель несчастная рука судьбы колысала; ты, я знаю, не станешся віроломною. Пращай и прийми в залог моеї вірной любви памятник сей! – сказал и повісил золотый ланцух на шию Єлены, котора слезами обливалась. – Аж теперь идім, Батьку! – воскликнул еще Владимир и оба одошли.

Дармо покушал бы ся кто изобразити жаль сердца бідной Єлены. Аж теперь начались страданія ей, ей одчаяніе... Потерянна надія..., сумный голос сопілки..., присутствіе и подлестный слова Тихомира..., суровый укору Романа – все то явилось теперь ей тривожному воображению, поразило невинну дівочую душу, ударило в грудь... – и из той груди, з самой глубины добылись горенкїі слезы, потекли рясною струєю по лицу и измыли свіжую рожу из чудно-прекрасной твари. И рожа начала увядати...

Настала весна, приятный голоса сопілки рсходились по дубровах, горы и лісы оджили свіжою зеленью, роскошною вонію. Все повеселіло, а только Єлена была смутна...

Одного приятного вечера, коли она, сидячи на приспі у хаты, оплакивала свою печальную долю и послі горких слез наконец твердо заснула, явилась вблизи одна женщина в

обдертой одежи, з побуреным долгим волосом, тулялася за углом хаты и, обачивши Єлену спящу, прикралась до ней тихонько – и в миг пропала...

Пробудившись по хвильці, Єлена желала по обычаю поціловати крестик, но ланцух пропал уже из шеі...

V

Весна в полноті росцвілась. Настал прекрасный місяц май. Землица Божа приоділась світлым зеленым одінем, вся нарядилась цвітами. Куда глянеш оком, всюда прекрасно, приятно, весело! На небі, в воздухе, по горам, по долинам – всюда завладіла чудная княжна-весна.

Всі наслаждались нею... а только одно сердце было, для которого весна казалась зимою; то было сердце Єлены...

Одного дня приятным поранком, коли пламенней лучи сонця, поднесшись из-за гор, позолотили остроконечный верхи Карпата, удавалась веселая толпа свадебных людей к святому храму. Издалека, од высоких полонин, розносился тоскливый голос сопілки... Толпа войшла в церковь. Думитрію женился з Єленою.

Сиво-бородатый священник вопросил Єлену, вольно ли она присягает? Єлена, подтронута иззаду рукою Романа, одвітила тихим голосом: „вольно“.

– Не пообіщалась ли дакому уже?

Одвіта не было. Священник повторил вопрос. Єлена не отвічала. Казалось, будто она недужна. Священник одпретил благословенія своего и весельный сватове уныло розошлись.

Но ввечер созвал Роман всіх гостей на малую закуску, и просил всіх поединок, чтобы наклонили Єлену до исполнения волі его.

Єлена лежала на ложі недужа.

Дом дрожал од звука музыки и веселых співок, всі забавлялись по вкусу своему: молодці плясали, старыі сиділи вкруг стола и гостились.

Звук утихнул – что-то дивного сталося. Одна ряндава женщина быстротою молніи вбігла в хату з бльстящимся золотым ланцухом в руках и, остановившись пред Тихомиром, закричала из всей силы:

– Зложи руки еще раз, Думитрію!

– Ах, мати моя! Ты несчастного сына породила! – заревіл з плачем Тихомир. – Маріе, Маріе, ты жено ада, отруйнице жизни моеї!

– Ха-ха-ха! – засміялась голосом зъумасшедших Марія. – Подай руки, ты, як вижу, познаеш ланцух сей?

– Пропадь, исчезни! Люди, спасайте мене!

– Думитрію, или по-твоему, Тихомире! О, як тішусь, что ты познал и по так многих літах несчастную Марію, безумную Марію, як люди кажут... Тобі пощастилось избігнути из темницы и поддержати ланцух сей для своей конечной пагубы – подай-но руки!

Всі гости, мов бесчутвенный истуканы, призирались дивному зрліщу. Лже-Тихомир скочил и, ухвативши ланцух, будто изпуженый лев, пробился через задивлену толпу – и исчез...

Жолтое листье дерев уже валиться почало на землю. Марія давно уже лежала в гробі. Она не могла одмститись на лукавом боярині.

Голос сопілки жалостный тоны розносил по верхам полонин – аж одного часа нараз умолкнул...

На общем кладбищи одна могила зеленым мохом окладена стояла. Под могилою спочивала Єлена в объятіях смертного сна.

Один муж сиділ над могилою и з дитинячим удовольствием бавился якимсь-то ланцухом... Был то Тихомир.

(Публікуєме в оригіналі, але без буквы „ђ“ і „Ъ“.)

Меновніцки деклинації у бачко-сримській і прешовській варіанти русинського языка

Abstract There are four variants of the Rusyn language – the Bačka-Srem variant (in Serbia and Croatia), the Prešov variant (in Slovakia), the Lemko variant (in Poland) and the TransCarpathian variant (in Ukraine; used in Romania and Hungary as well). The author of this paper compares the noun declensions of the Bačka-Srem variant of the Rusyn language (South Rusyn/Ruthenian; *руски язык*) and the Prešov variant of the Rusyn language (West Rusyn; *русински язык*) and determines the similarities and differences between them. The work essentially represents one of rare comparisons of a language segment of the existing language variants and the author pleads for comparing other language segments too, including the respective language segments of the Lemko variant and the TransCarpathian variant, which could lead to a wider comparative project on an international level.

• Проф. Др. Михайло ФЕЙСА.

1. Увод

Граматика бачвансько-рускей бешеди Гавриїла Костельника хтора обявена 1923. року (Костельник 1975: 207-312) “уведла и утвердзела основни лексични, фонетични и граматични (морфологічни и синтаксични) словотворни норми”. Од тей хвильки бачко-сримска руска бешеда “достава подполну цалосц диференціальних характеристикох литературного языка” (Дуличенко 2009: 228).

Роботу на нормованю и преучованю мацеринского языка хтору розпочал Костельник у значней мири предлужел Микола М. Кочиш. Вон ше намагал формовац нормативну систему за школски потреби и познейше ю преширец на други сфери у хторих ше литературни язык хаснуе. Так од 1965. по 1968. рок вишли три його граматики под одну назву *Мацерински язык*, у котрих не бул лем школски материал, але ришовани и важни нормативни питаня. Розуми ше же резултат його нормуюцей діялносци не представляло остатне слово стандардизації, але главне було поробене – створена нормативна система. Його *Граматика руского языка* видрукована посмертно 1974. року (Сегеди 2006: 249). Окреме значне же Кочиш публиковал и перши *Правопис руского языка* (1971) и перши векши словнік *Приручни терминологийни словнік сербскограватско-руско-українски* (1972).

Юлиян Рамач зоз свою наукову роботу забера едно зоз найвизначнейших местох у рускей філології. Уж спом-

нути Кочишово граматики не задоволели шицки потреби, та требало написац одну подполнейшу граматіку руского языка и по децениейней роботі Рамачова *Граматика руского языка* вишла з друку 2002. року. Як визначае сам автор, вона треба же би послужела як школяром и студентом, так и преподавачом и шицким другим культурним роботніком (Рамач 2002: 3). Генерално патраци, Рамачова заслуга ше состоі у тим же доробел векшину з того цо його предходніки започали, преучел и того цо вони не виучовали и же шицко систематизовал у *Граматіку*. Гу тому, вон автор даскеліх значних лингвистичних ділох (напр. *Руска лексика*, 1983; *Фразеологийни словнік сербскограватско-руски*, 1987; *Практична стилістика*, 1996), а под його руководством публиковани и капитални лексикографски твори – *Сербско-руски словнік* (Рамач и др. 1995; 1997) и *Руско-сербски словнік* (Рамач и др. 2010).

Окреме вигодни условия настали кед Автономна Покраїна Войводина здобула звекшани самоуправни права по Уставу зоз 1974. року, хтори Войводину дефиновал як єден зоз субектох югославянской федерации. Пейц народи Войводини здобули статус урядових народносцох – Сербі, Мадяре, Румуне, Словаци и Руснаци. Руски язык постал єден зоз пейцох офіційних языкох Автономней Покраїни Войводини. Перши раз постало можливе хасновац руски язык у суду, у канцеларийох, на явних надписох итд. Тримаме же найзначнейше за руску националну заєдніцу у Сербії / Войводини же запровадзена образовна вертикала – од предшколского образования по високе образоване, т. є. по Одзелене за русинистику у Новим Садзе (Фейса 2010).

Док руски литературни стандарт у Костельниковей и Кочишовой граматіки бул третирані як диалект українского языка, у Рамачовой є третирані як язык у полним значеню термина. Бачко-сримски стандарт як язык своіо место у славянской лингвистіки завжал 1980-их рокох, дзекуюци Александрови Д. Дуличенкови, хтори го на основи социолінгвистичних параметрох уключел до категорії славянских литературних микроязикох як у подполносци *окремни славянски микроязык* (Дуличенко 1981: 134), односно як *островски югославяно-русински микроязык* (Дуличенко 2009: 15). Атрибут *югославянски*

одвитовал у чаше док существовала держава-республика хтора уключовала до себе меновнік Югославия у хторей ше находзела и Бачка и Срим и Славония, а як формовани Република Горватска и Република Сербия, т. е. як ше Руснаци нашли у двох державох за руски литературни язык одвитующи атрибут *южнорусински*; атрибути *бачко-сримски* и *войводянски* тиж одвитуе, але маю узше значене бо сугерую же ше руски язык хаснуе лем у Сербії. Сумираючи значнось Дуличенковой науковой діялносци, Рамач заключуе же вон, медзи иншим, “теоретично обгрунтовал *южнорусинску* микрофилологію як наукову дисциплину” (Рамач 2011: 26).

Док *южнорусински/руски язык* не мал вецейдеценину прерву у розвою, то не мож повесц за *русински идиомы* (файти языка и грамматики хтори ше хаснуе у одредземн чаше або на одредземн месце; <https://www.oxford>) на самим жридлу, у Карпатским ареалу, хтори були три и пол децениї (1953-1989), у рамикох Советского союзу, административно висцерани. Причина тому же 1950-их рокох напр. у Словацкей преїг 300 русински/руски школи з поцагом пирка претворени до українских. Русином/Руснацом не допущене же би ше вияшньовали як Русини/Руснаци. “Як резултат кратковидей язичней пракси и оштрого административного поцагу зоз хторим уведзени українски язык – цо запроведзене у цеку найвекшей сталінистичней репресії – русинске/руске жительство реагвало так же свойо дзеци посилало до словацких школах до блізких варошох або так же вимагало виучоване словацкого языка место українского до своїх валалох” (Magocsi 1996: 33). Основа такого поступку була базована на декларациї же шицки восточни Славяне Карпатох, без огляду як ше сами наволю, Українці. Декларация принешена 1924. року на Пиятим конгресу Коминтерни и потвердзена 1925. року на Дзевятим конгресу Комунистичней партії України (Magocsi 2004: 34). По нешка существуе становиско же “не може буц и не треба же би була” окремна карпаторусинска националносц бо слово лем о “конару” українскей националносци. Тото становиско окреме розширене у України, єдиней жеми хтора одбива припознац Русинох як окреми народ (<http://www.ptpn.poznan.pl>).

Аж зоз розпадом коминтерновскей язичней пракси, то ест зоз такв. Блишову революцію 1989. року, русинске язичне питане знова поставене. Прорусински культурни и науково діяче Чехословацкей (Ческей и Словацкей од 1993. року), Польскей и України унапрямили ше на народну ориєнтацию, хтора насампредз подроумйовала кодификоване русинского языка. За проукраїнских культурних и наукових діячох русинского языка нет, а ест лем диалект українского языка (<http://www.encyclopediaofukraine>; <http://litopys.org.ua>; <http://history.org.ua>).

Перши конгрес русинского языка 1992. року порушал систематичну роботу на кодификації на простору дакедишней Карпатскей Руси. Прилапени такв. романшски принцип, т. е. же би по угляду на романшску меншину у Швайцарскей, хтора ма пейц регионални стандарди (сурсилвански, сутсилвански, сурмирански, путерски, валадерски; <http://official-swiss-national-languages>), и русинска меншина витворела регионални стандарди дзе за то ест условия. У Словацкей ше почала творец литературна норма на основи двох найрозширенших бешедох: заходноземплинскей и восточноземплинскей (Ябур 2004: 148). Уж шлїдующего, 1993. року, Русини у Словацкей основали Институт русинского языка и культури у Прешове, а о два роки интензивней роботи створени предусловия за ко-

дификацію. Василь Ябур и Юрий Панько составели *Правила русинского правопису* (Ябур 1994), Юрий Панько обявел *Орфографічний словник русинского языка* (Панько 1994а) и *Русинско-русько-українсько-словенський словник лінгвістичних термінів* (Панько 1994б), а Ян Гриб початніцу и читанку за основну школу. Тоти учебніки постали фундамент дії кодификації русинского языка у Словацкей до хторей пришло 1995. року у Братислави. Винїмно вельке доприношене афирмованю того русинского стандарту дала и Анна Плишкова (Плішкова 2008).

До шлїдующей окреме значней хвильки за кодификацію русинского языка пришло 2004. року. Того року у реноманей едичії Сучасна история славянских языкох Ополского университета у Польскей обявена штернаста монография пошвечена русинскому языку, як наймладшому славянскому языку. Перши у едичії сербски язык (1996), а шлїдза болгарски (1997), русийски (1997), лужицкосербски (1998), чехски (1998), словацки (1998), словенски (1998), горватски (1998), билоруски (1998), македонски (1998), украински (1999), польски (2001) и кашубски (2001). Слово о монографії *Русинський язык* редактора Пола Р. Магочия (Magocsi 2004). У монографії заступени штири вариянти русинского языка – войводянска (у Сербії), прешовска (у Словацкей), лемковска (у Польскей) и закарпатска (у України), а виражени намаганя же би ше кодификовала и вариянта русинского языка у Мадярскей. Войводянску (южнорусинску/руську) и прешовску вариянту у монографії представели Рамач (2004) и Фейса (2004), односно Ябур (2004) и Плишкова (2004). Вариянтом русинского языка у славистики вше векшу увагу пошвещую и науковци хторим даєдна зоз вариянтох источасно и мацерински язык и лингвисти-слависти хторим ані єдна з вариянтох не мацерински язык (напр. Kushko 2007; Тир 2010; <http://theses.gla.ac.uk>).

У шлїдующим поглаву даме приказ резултатох анализи корпуса хтори за циль ма допринесц утвердзованю, з тей нагоди на основи лем меновніцких деклинаційох, же у якей мири язык Руснацох/Русинох хтори ше почали присельовац стредком 18. вику “до региону Бачка (а отамадз до сушедних регионох Срим и Славония) затримуе земплинско-шаришски и спишски характеристики заходней русинскей диалектней групи” (Dulichenko 2002: 263). Заходну русинску диалектну групу у тей роботі представля кодификована прешовска вариянта русинского языка у Словацкей.

Корпус вигледованя творя приклади меновніцких деклинаційох хтори заступени у сучасних граматикох – у висше спомнутей *Граматики руского языка* Рамача (2002) и *Граматики русинского языка* Ябура, Плишковой и Копоровей (Ябур и др. 2015). Значну увагу меновніцким деклинаційом Ябур пошвещел и у окреманей монографії *Морфология и синтаксис русинского языка* (2015). З даскелїма прикладами основни деклинації меновнікох руского языка илустровал и Фейса у бешедніку *Бешедуйме по руски* (<http://digitalna.ff.uns.ac.rs>).

2. Системи деклинаційох вигледованих языкох

Система меновніцких деклинаційох у руским языку досц поєдноставена (Рамач 2002: 41). Мож ю звесц на два: 1. деклинацію меновнікох хлопского (напр. *стол, дом, карсцель, ремень; дідо, Сегеди, резиме, шоу*) и стреднього роду (напр. *место, шитко, племе, знане*); 2. деклинацію меновнікох женского роду (напр. *школа, лавка, хижка*;

косу, длань, мац).

У сербским языку лингвисти видзелюю три деклинації меновнікох (исте). По першей деклинації меняю ше меновніки хлопского и стреднього роду, а другу и трецу деклинацію дзеля меновніки женского роду и то на меновніки женского роду на тематски вокал *-а* (2. деклинация) и на меновніки женского роду на консонант (3. деклинация).

У руским языку, у сущности, попри двох спомнутих существуе и мишана деклинация, хтора би ше могла третирац як треца. Вона ше дотика меновнікох хлопского роду на *-а/-я* и *-ия* (напр. *газда, слуга, староста, судия, Митя*).

Грамматика русинского языка, односно прешовской варианти, як кед би комбиновала висше наведзени типи та ей автор видзелюе штири деклинації: 1. деклинацию меновнікох женского, хлопского и подвоеного роду зоз законченьом на *-а/-я* (напр. *жена, хыжа, школа, дыня, партія, папуча, староста, каліка, судця*); 2. деклинацию меновнікох хлопского роду на нулте закончене (*брат, хліб, маляр, край, сын, учитель*) и зоз законченьом на *-о* (*дідо, домиско*), як и меновніки стреднього роду на *-о, -е, -я, -є* (*село, поле, значіня, условіє*); 3. деклинацию меновнікох женского роду на нулте закончене (*тінь, ніч, сіль*), на закончене *-ов* (*морков, церьков, кров*), як и *мыш* и *мати*; 4. деклинацию меновніки стреднього роду зоз законченьом *-а, -я* (*ягня, гуся, гача, куря, тїмня, вымня*) (Ябур 2015: 27).

Генерално патраци, род меновнікох у бачко-сримской / войводянской варианти и у прешовской варианти русинского языка (Фејса 2016) углавним неприменени. Дзепоеднени меновніки, медзитим, маю иншаки законченя, як напр. *морков* и *церьков*, хтори у руским языку глаша *мархва* и *церква*, и меняю ше по трецей, а не по першей деклинації. *Поле* и *значіня* тиж маю иншаки законченя (*польо* и *значене*), але ше меняю по истей, другой деклинації. Русински меновнік стреднього роду *село* не существует у руским языку, а його еквивалент *валал* хлопского роду.

Не циль нам начишльовац же по хторей ше деклинації кажди поєдинечни меновнік меня у вигледованих литературних стандардох, у смислу же ше єден меновнік у бачко-сримским стандарту меня напр. по першей деклинації, а у прешовским стандарту, поведземе, по трецей итд. За потреби того поровнованя, з єдного боку, будземе провадиц розробеншу, прешовску класификацию меновніцких деклинаційох, поровнуюци даскельо парадигми меновнікох зоз каждой видзеленой деклинації, а, з другого боку, будземе ше намагац же би зоз поровнованьом були облапени и типово парадигми меновнікох по класификації меновніцких деклинаційох руского языка.

Так зме ше напр. зоз першей деклинації прешовской варианти русинского языка опредзелели поровнац меновніки *жена, дыня* и *староста*. При поровнованю перше даваме форми одредзеного припадка прешовской варианти а такой при нїх, за двома точками, форми одредзеного припадка бачко-сримской варианти. За точку зоз запяту наведзени форми припадкох множини обидвох вариантох.

Н. жена : жена; мн. жены : жени
Г. жены : жени; мн. жен : женох
Д. жені : жени; мн. женам : женом
А. жену : жену; мн. жены : жени
В. жено : жено; мн. жены : жени
И. женов : жену; мн. женами : женами
Л. жені : жени; мн. женах : женох
Єдна зоз значних фонологийних розликох медзи бач-

ко-сримску и прешовску варианту русинского языка состої ше у тим же прешовска варианта чува праславянске ери (*ы*), хторе у руским языку порядне прешло до *и* (Рамач 2002: 508). Кед бизме за тоту нагоду *ы* виедначели зоз *и* (конкретно пре Г. єднини *жены*) и визначели же ше форми Д. и Л. єднини (*жені*) тиж фонологийно закончую на *и*, вец би заєдніцки припадково форми у вигледованих язичних вариантох були Г. єдн., Д. єдн., Л. єдн., Н. мн., А. мн. и В. мн. (по три у єднини и три у множини, и у бачко-сримской и у прешовской варианти, та мож заключиц же закончене *-и* найчастейше закончене у цалей деклинації), Н. єдн. (на закончене *-а*), А. єдн. (на закончене *-у*), В. єдн. (на закончене *-о*) и И. мн. (на закончене *-ами*) – ведно дзешец од штернац припадкових формах заєдніцки.

Розлику обачуе у форми Д. мн. (*-ам* : *-ом*) и у форми Л. мн. (*-ах* : *-ох*) хторим финални консонанти законченя заєдніцки а предходзац вокали розлични (*-а* : *-о*). Найвекша розлика у форми И. єдн. (*-ов* : *-у*) и форми Г. мн. (*-ѳ* : *-ох*).

Н. дыня : диня; мн. дыні : дині
Г. дыні : дині; мн. дынь : диньох
Д. дыні : дині; мн. дыням : диньом
А. дыню : диню; мн. дыні : дині
В. дынє : диньо; мн. дыні : дині
И. дынєв : диню; мн. дынями : динями
Л. дыни : дині; мн. дынях : диньох

Ситуация подобна и у парадигми кед припадковому законченю *-а* предходзи мегки консонант та у тим случаю место припадкового законченя *-а* стретае ше зоз припадковим законченьом *-я* (у форми Н. єдн.; як и у формах Д. мн. дзе закончене *-ям*, И. мн. дзе закончене *-ями* и у Л. мн. дзе закончене *-ях*). Место найчастейшого законченя *-и* на тот завод найчастейше закончене *-ї*, а часте и зявйоване мегкого знака – у штирох припадкох бачко-сримской варианти (В. єдн., Г. мн., Д. мн. и Л. мн.) и у трох припадкох прешовской варианти (у Г. мн., як и на месце букви *-ѳ*, понеже тот буква стої место *-ѳо* у В. єдн. и И. єдн.).

Н. староста : староста; мн. старостове : старостове
Г. старосты : старости; мн. старостів : старостох
Д. старостови : старостови; мн. старостам : старостом
А. старосту : старосту; мн. старостів : старостох
В. старосто : старосто; мн. старостове : старостове
И. старостов : старостом; мн. старостами : старостами
Л. старостови : старостови; мн. старостах : старостох

Меновнік *староста* у обидвох парадигмах ма дзевец заєдніцки припадково форми, але за розлику од пременки меновніка *жена* (у хторей ше по числу зявйованя видзелювало закончене *и*), у тей пременки ше по найчастейшим зявйованю не видзелює ані єдно закончене. Так обачуе у Н. єдн. закончене *-а*, у Г. єдн. закончене *-ы* : *-и*, у Д. єдн. и Л. єдн. закончене *-ови*, у А. єдн. закончене *-у*, у В. єдн. закончене *-о*, у Н. мн. и В. мн. закончене *-ове* и у И. мн. закончене *-ами*.

Як и при деклинації меновніка *жена*, значна розлика ше одноши на вокал законченя хтори предходзи заєдніцкому финальному консонанту, цо случай у Д. мн. (*-ам* : *-ом*) и у Л. мн. (*-ах* : *-ох*). Найвекша розлика тиж у И. єдн. (*-ов* : *-ом*) и Г. мн. и А мн. (*-їв* : *-ох*).

Н. хліб : хлеб; мн. хлібы : хлеби
Г. хліба : хлеба; мн. хлібів : хлебох
Д. хлібу : хлебу; мн. хлібим : хлебом
А. хліб : хлеб; мн. хлібы : хлеби
В. хлібу/-е : хлебу/-е; мн. хлібы : хлеби
И. хлібом : хлебом; мн. хлібами : хлебами

Л. хлібі : хлѣбу/-е; мн. хлібох : хлѣбох

Без огляду на гласову розлику у кореню меновніка (*хліб* : *хлѣб*) векшина законченъох єднини (окрем Л.) и множини (окрем Г. и Д.) идентични.

Н. учітель : учитель; мн. учітелі : учителе

Г. учітеля : учителя; мн. учітелів : учительоох

Д. учітелєви : учительови; мн. учітелям : учительом

А. учітеля : учителя; мн. учітелів : учительоох

В. учітелю : учителю; мн. учітелі : учителе

И. учітелём : учительом; мн. учітелями : учителями

Л. учітелєви : учительови; мн. учітелях : учительоох

При поровнованю деклинації меновніка *учитель* значне визначиц же у єднини шицки припадково законченя у подполносци исти (зоз заувагу автора деклинації прешовскей вариянти же у Д. и Л. можу буц два законченя – попри законченя *-ѣви* и закончене *-ю*). Цо ше дотика множини, ситуація процивна; скоро шицки припадково законченя (окрем И.) розлични.

Н. условіє : условіє; мн. условія : условия

Г. условія : условия; мн. условій : условійоох

Д. условію : условію; мн. условіям : условійом

А. условіє : условіє; мн. условія : условия

В. условіє : условіє; мн. условія : условия

И. условієм : условійом; мн. условіями : условиями

Л. условію/-ї : условію; мн. условіях : условійоох

И при пременки меновніка *условіє* шицки припадково законченя єднини исти (зоз заувагу же у Л. прешовскей вариянти можу буц два законченя – попри законченя *-ю* и закончене *-ї*). Цо ше дотика законченъох множини, штири законченя припадкох заєдніцки (Н., А., В., И.) а три законченя розлични (Г., Д., Л.). Форми Н., А. и В. идентични и у єднини и у множини.

Н. ніч : ноц; мн. ночі : ноци

Г. нічі : ноци; мн. ночей : ноцоох

Д. нічі : ноци; мн. ночам : ноцом

А. ніч : ноц; мн. ночі : ноци

В. ніч : ноц; мн. ночі : ноци

И. нічѣв : ноцу; мн. ночами : ноцами

Л. нічі : ноци; мн. ночах : ноцоох

Гоч ше сами меновніки *ніч* и *ноц*, гласово патраци, у значней мири розликую, з винїмком И., шицки други припадково законченя єднини идентични; у множини идентични штири припадково законченя (Н., А., В. и Л.).

Найвекша розлика у И. єднини (*нічѣв* : *ноцу*) и у Г. множини (*ночей* : *ноцоох*). У Д. и Л. множини финални консонанти заєдніцки, а предходзаци вокали розлични (*-а* : *-о*).

Н. тїнь : цинь; мн. тїни : цинї

Г. тїни : цинї; мн. тїней : циньоох

Д. тїни : цинї; мн. тїням : циньом

А. тїнь : цинь; мн. тїни : цинї

В. тїнь : цинь/-ї; мн. тїни : цинї

И. тїнѣв : циню; мн. тїнями : цинями

Л. тїни : цинї; мн. тїнях : циньоох

Пременка меновніка *тїнь* : *цинь* подобна пременки меновніка *ніч* : *ноц*. Часте зявйованє законченя *-и* у прешовскей вариянти и законченя *-ї* у бачко-сримскей, як и зявйованє мегкого знака у обидвох язичних вариянтоох.

Н. гача : гаче; мн. гачата : гачата

Г. гачати : гачеца; мн. гачат : гачатоох

Д. гачати : гачецу; мн. гачатам : гачатом

А. гача : гаче; мн. гачата : гачата

В. гача : гаче; мн. гачата : гачата

И. гачатѣм : гачецом; мн. гачатами : гачатми

Л. гачати : гачецу; мн. гачатах : гачатоох

При пременки меновнікоох стреднього роду хтори означую мале од даєдней животинї обачуєме преширенє за склад *-ат-*. Тот склад обачліви у шицких припадкоох множини обидвоох вариянтоох русинского языка. Склад *-ат-* присутни и у єднини прешовскей вариянти док у бачко-сримскей вариянти преширенє заступене зоз складом *-ец-* (Г., Д., И. и Л.).

Кед слово о других меновнікоох тей групи дзепоедни меновніки подобни у номинативе (напр. *гуся* : *гуше*) зоз заувагу же у бачко-сримскей вариянти существує и демиутивна форма *гушатко*, хтора уклучує склад *-ат-*. Дзепоедни меновніки, медзитим, у бачко-сримскей вариянти не можу без преширеня за склад *-ат-* и у номинативе єднини (напр. *ягня* : *ягнятко*).

Попри меновнікоох стреднього роду хтори означую мале и маю преширенє основи зоз *-ат-* у тей групи ше находза и дзепоедни меновніки стреднього роду хтори не означую мале од даєдней животинї, а маю преширенє основи зоз *-ен-*. Таки приклад *тїмня* : *цемене*. Док у бачко-сримскей вариянти, як видзиц у пременки нїжей, зоз складом *-ен-* преширена и форма номинатива єднини и форми шицких других припадкоох, як єднини так и множини, у прешовскей вариянти преширеня нет у штироох припадкових формоох єднини (Н., А., В. и И.).

Н. тїмня : цемене; мн. темена : цеменя

Г. тїмени : цеменя; мн. темен : цеменьоох

Д. тїмени : цеменю; мн. теменам : цеменьом

А. тїмня : цемене; мн. темена : цеменя

В. тїмня : цемене; мн. темена : цеменя

И. тїмнѣм : цеменьом; мн. теменами : цеменями

Л. тїмени : цеменю; мн. теменах : цеменьоох

Кед слово о законченъох вони ше, у одношеню на законченя у пременки меновніка *гача* : *гаче*, розликую у законченъох формоох номинативоох, акузативоох и вокативоох єднини и множини.

3. Заклученє

Генерално патраци, векшина припадкових законченъох заєдніцка, а дзепоедни законченя множини (конкретно датива и локатива) розликую ше у вокалу законченя, хторому финални консонант исти (*-ам* : *-ом*; *-ах* : *-ох*).

Меновніки женского роду типу *жена* маю найвещей заєдніцки припадково форми, як у єднини так и у множини, и то у обидвоох вариянтоох русинского языка. Преовладує законченє *-и*. З другого боку, найвекша розлика при меновнікоох женского роду у законченъох инструментала єднини (*-ов* : *-у*) и генитива множини (*-ѣ* : *-ох*).

При меновнікоох хлопского роду, за розлику од припадкових законченъох єднини, векшина припадкових законченъох множини розлична. При меновніку *староста* дзевец припадково форми од штернац заєдніцки, але маю аж седем припадково законченя; не преовладує ані єдно припадково законченє бо ше ані єдно з нїх не зявює вецей як два раз. Найвекша розлика, як и при меновнікоох женского роду типу *жена*, у И. єдн. (*-ов* : *-ом*) и Г. мн. и А мн. (*-ів* : *-ох*). За меновніки хлопского роду характеристичне же меновніки хтори знача неживе складаю ше у акузативе зоз форму номинатива, а меновніки хтори знача живе складаю ше у акузативе зоз форму генитива.

Заклученє инструментала множини *-ами* заєдніцке за шицки типи пременкоох.

При обидвоох вариянтоох русинского языка мож видзелїц меновніки з основами на тварди и мегки консонант. Цо

ше дотика припадкових законченьох нєт векшей розлики у припадкових формах меновнікох чийо ше основи закончую на тварди або на мєгки консонант.

Поровнованє меновніцких деклинаційох утвердзело у тим язичним сегменту вецей подобносци як розлики медзи двома литературними стандардами та мож заключиц же потвердзена часц висше наведзеной констатації Дуличенка (Dulichenko 2002: 263) т. є. же руски язык у значней мири затримує земплински характеристики заходней русинскей диялектней групи. За потвердзованє затримованя шаришских и спишских характеристикох необходни ширши поровнованя.

Поровнованє меновніцких деклинаційох у тей роботї представя лєм поровнованє єдного з язичних сегментох двох вариянтох русинского языка. Наздаваме ше же тота работа стимулує и других авторох же би поровновали и други язични сегменти у других, кед не и у шицких язичних вариянтох русинского языка. Факт же нешка егзистую филологийни центри у Новим Садзе (Сербия), у Прешове (Словацка), Кракове (Польска), Будапешту (Мадярска), Ужгороду (Україна) и Торонту (Канада) могол би оможливиц и организованє медзинародних поровнуючих проектох ширших розмирох. Заєдніцки поровнованя, як медзи вариянтами русинского языка так и медзи нїма и насампредз сушедними славянскими языками, у вельо би векшей мири ошветлєли шицки язични процеси и з тим у вязи збогацєла би ше язична дескрипция, доробєла ортография и др. Розвой русинистичней компаративистики би у значней мири олегчал и комуникацию медзи бєшєдніками дотичних вариянтох понеже констатованє же “кажди зоз штирох литературних вариєтєтох русинского языка резултат дїйствованя соціолінгвистичних факторох и же ше медзисобно досц розликую” (Тир 2010: 56).

Гу тому, визначаючи у роботї подобносци и розлики медзи прешовску и бачко-сримску меновніцку деклинацию, автор вери же тота поровнуюча работа оможливи и похопйованє и звладованє матерїї курса на основних академских студийох Одделєня за русинистику, на хторим ше студенти маю нагоду упознац як зоз у тей роботї у єдним язичним сегменту поровнованима так и зоз другима русинскими вариянтами.

Литература

- ДУЛИЧЕНКО, А. Д. (1981). Русинский язык. У: *Введение в славянскую филологию*. Минск: Высшая школа, 132–134.
- DULICHENKO, A. D. (2002). Vojvodina. In: *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. Toronto: University of Toronto Press, 263.
- ДУЛИЧЕНКО, А. Д. (2003–2004). *Славянские литературные микроязыки I–II: Образцы текстов*. Тарту: Издательство Тартуского университета.
- ДУЛИЧЕНКО, А. Д. (2009). *Jugoslavo Ruthenica II: Роботи з рускей филології и исторії*. Нови Сад: Филозофски факултет и НВУ Руске слово.
- ФЕЙСА, М. (2004). Соціолінгвистични аспект руского языка: Войводина. У: *Русинський язык*. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 373–383.
- ФЕЙСА, М. (2010). *Нова Србија и њена русинска мањина / Нова Сербия и еј руска меншина / The New Serbia and Its Ruthenian Minority*. Нови Сад: ИК Прометей и КПД ДОК.
- ФЕЙСА, М. (2016). “Русински језик и његове варијанте”. У: Gudurić, S. ured., *Jezici i kulture u vremenu i prostoru 5*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 613–623.
- ЯБУР, В. – ПАНЬКО, Ю. (1994). *Правила русинського правопису*. Пряшів: Русинська оброда и Інститут русинського языка и культуры.
- ЯБУР, В. – ПЛІШКОВА, А. (2004). *Літературний язык: Пряшівска Русь*. У: *Русинський язык*. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 147–209.
- ЯБУР, В. (2015). *Морфология и синтаксис русинського языка*. Пряшів:

- Пряшівска універзита – Інститут русинського языка и культуры.
- ЯБУР, В. и др. (2015). *Граматика русинського языка*. Пряшів: Пряшівска універзита – Інститут русинського языка и культуры.
- КОСТЕЛЬНИК, Г. (1975). *Проза*. Нови Сад: Руске слово.
- КОЧИШ, М. М. (1977). *Граматика руского языка: Фонетика – морфология – лексика I*. Нови Сад: Покраїнски завод за издаванє учебнікох.
- KUSHKO, N. (2007). Literary Standards of the Rusyn Language: The Historical Context and Contemporary Situation. *The Slavic and East European Journal* 51 (1), 111–132.
- MAGOCSI, P. R. (1996). The Rusyn Language Question Revisited. In: *A New Slavic Language Is Born*. New York: Columbia University Press, 19–47.
- MAGOCSI, P. R. red. (2004). *Русинський язык*. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej.
- ПАНЬКО, Ю. (1994а). *Орфографічний словник русинського языка*. Пряшів: Русинська оброда и Інститут русинського языка и культуры.
- ПАНЬКО, Ю. (1994б). *Русинсько-русько-українсько-словенський словник лінгвістичних термінів*. Пряшів: Русинська оброда и Інститут русинського языка и культуры.
- ПЛІШКОВА, А. (2004). Соціолінгвистичний аспект: Пряшівска Русь. У: *Русинський язык*. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej: 373–383.
- ПЛІШКОВА, А. (2008). *Русинський язык на Словенську*. Пряшів: Світовий конгрес Русинів.
- РАМАЧ, Ю. и др. (1995). *Српско-русински речник / Сербско-руски словник, А-Њ, I*. Нови Сад: Универзитет у Новим Садзе – Филозофски факултет – Катедра за руски язык и литературу и Дружтво за руски язык и литературу.
- РАМАЧ, Ю. и др. (1997). *Српско-русински речник / Сербско-руски словник, О-Ш, II*. Београд: Завод за учебніки и наставни средства, Универзитет у Новим Садзе – Филозофски факултет – Катедра за руски язык и литературу и Дружтво за руски язык и литературу.
- РАМАЧ, Ю. (2002). *Граматика руского языка*. Београд: Завод за учебнике и наставна средства.
- РАМАЧ, Ю. (2004). “Литературни язык: Войводина”. У: *Русинський язык*. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 277–304.
- РАМАЧ, Ю. и др. (2010). *Руско-сербски словник / Русинско-српски речник*. Нови Сад: Универзитет у Новим Садзе – Филозофски факултет – Катедра за руски язык и литературу и Завод за культуру войводянских Руснацох.
- РАМАЧ, Ю. (2011). Проф. др Александер Д. Дуличенко и руска (южно-руска) микрофилология. У: *Лингвокултурное пространство современной Европы через призму малых и больших языков*. Тарту: Тартуский университет Кафедра славянской филологии, 25–32.
- СЕГЕДИ, К. (2006). Русинисти-лінгвисти. У: *Русини/Руснаци/Ruthenians (1745-2005) I*. Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за русинистику, ИК Прометей и КПД ДОК: 248–252.
- ТИР, М. (2010). Еуген Паулини о руским / русинским языку. *Studia Ruthenica* 15, 55–58.

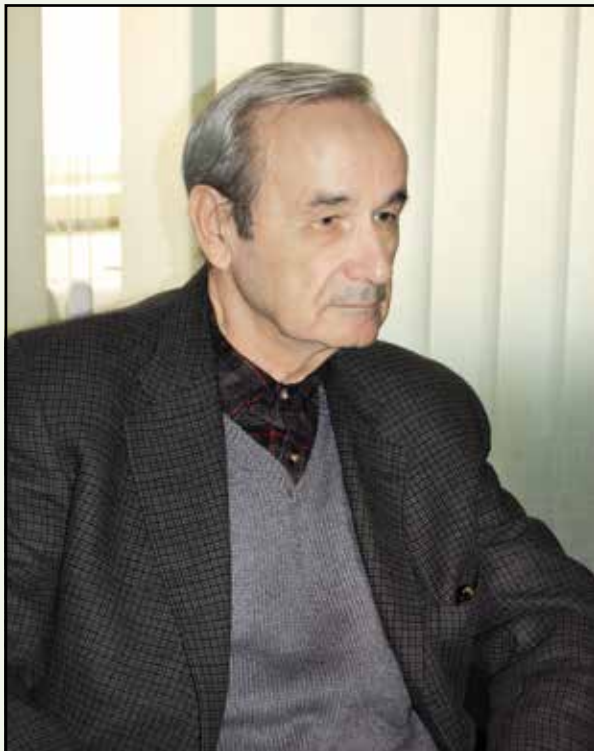
Жридла з интернету

- ВАРТИЕ, G. *Issues in Rusyn Language Standardisation*. theses.gla.ac.uk/2781/1/2011BaptieMPhil-1.pdf
- BRADBERRY, J. et al. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/topic/linguistic_devices/idiom_2
- DMYTRYSZYN, S. *The Rusyns of Slovakia*. (<http://www.ptpn.poznan.pl/Wydawnictwo/czasopisma/our/Our%20europe.html>)
- ФЕЙСА, М. *Бєшєдуйме по руски / Говоримо русински*. <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2017/978-86-6065-428-3>
- HUSAR STRUK, D. *Mushynka, Mykola*. <http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CМ%5CУ%5CМushynka%20Mykola.htm>
- ПАНЧУК, М. *Політичне русинство в Україні*. <http://litopys.org.ua/rizne/panchuk.htm>
- МИШАНИЧ, О. *Політичне русинство: історія і сучасність. Ідейні джерела закарпатського регіонального сепаратизму*. <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-6767-1/978-966-02-6767-1.pdf>
- RUMANTSCH / Romansh / Rhaeto-Romance: Switzerland's Fourth National Language. <http://official-swiss-national-languages.all-about-switzerland.info/rumantsch-language.html>

(Публікуєме в оригіналі – войводинським варіанті русинського языка.)

Ведно з юбілеєм Педагогічної факулты ПУ славиме і юбілей зачатку навчання русиньского языка на ній в академічнім році 1999/2000

Треба припомянути, же 70-рочный юбілей діяельства Педагогічної факулты ПУ (днесь єдной із 8-ох факулт ПУ) святкуеме і мы, Русины. В академічнім році 1999/2000 якраз штуденты штудійного програму Учительство про I. ступінь основной школы той факулты зачали ся першыраз в історії учіти русиньскый язык у розшыреній формі навчання. Одборным гарантом того навчання був доц. ПгДр. Василь Ябур, к. н.

• Першым гарантом програму розшыреной формы навчання русиньского языка на Педагогічній факултї ПУ в Пряшові був доц. ПгДр. В. Ябур, к. н. Фотка: А. З.

Гестором першой формы високошкольського навчання русиньского языка было нововзникнувшє 1. септембра 1998 Одділїня русиньского языка і культуры тогдышнєго Інштїтуту народностных штудій і чужїх языків.

Першыма робітниками уведженого одділїня были, окрем **В. Ябура**, ПгДр. **Анна Плішкова** і адміністратївна робітнічка **Аліца Турокова-Меценєва**. Зачаткы были тяжкы, але помалы зачали приносити першы плоды: першых штудентів, а по штирєх роках і першых абсолвентів. Першыма абсолвентами той формы навчання русиньского языка были **Мгр. Людміла Шпрохова** і **Мгр. Марек Гай** (днесь екстерный докторант штудійного програму Славїстика - русиньскый язык і література на Пряшівській універзітї, респ. уж на самостатнім Інштїтутї русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты в Пряшові), котры ся стали першыма кваліфікованыма учітелями русиньского языка.

Днесь маме рік 2019, но все іщі мало повнокваліфікованых учітелів русиньского языка про II. ступінь основной школы і середні школы, абсолвентів бакаларьского і магістерьского програму, ку котрому в р.

2013 прибыв докторантський програм. І тот уж днесь має свого першого абсолвента. Став ся ним **Мгр. Міхал Павліч**, абсолвент тыж бакаларьского і магістерьского програму Русиньскый язык і література (в комбінації) на ПУ, який у 2018 році здобыв научный титул **ПгД.** і на Інштїтутї русиньского языка і культуры ПУ робить як одборный асістент у сферї русиньской літературы. Но треба нам іщі много кваліфікованых учітелів, але і школярів і штудентів русиньского языка і літературы. А таксамо русиньских школ, які бы были опорныма стовпами захованя русиньского языка і розвоя народной ідентіты Русинів.

-а3-

• Погляд на самостатну будову Педагогічної факулты Пряшівской універзіты в Пряшові.

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2019 ч. 2

Дорогы читателі,

є ту далше чісло обновленої літературної рубрики Поздравління Русинів, котре Вам приносить фаребный мікс текстів із сучасної русиньської літератури. **Івета Мелнічакова** позыватъ своёв легков поезієв каждого дїтвака до свого приповідкового світа. Віршы, рефлектуючі особности русиньської історії або выдаваны книжы русиньської літератури, то є сучасна творчость **Миколая Ксеняка**, котрый ся в тексті з Літературного конкурзу Марії Мальцовской 2018 занимає жыво-том і творчостєв вызначного автора Юрка Харитуна. Послїдній текст Поздравління є курта проза Покустове горнятко з пера авторкы **Марії Мальцовской**, котра свою творчость присвятила женському світу в кождей подобі.

Жычу Вам приємне читаня і вірю, же в Поздравліню найде каждый читатель то, што му найвеце смакує.

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, ПгД., Пряшівска універзіта в Пряшові,
Центер языків і культур народностных меншын, Інштїтут русиньского языка і культуры

Івета МЕЛНІЧАКОВА

3 приповідкы світ

В старім млинї

В старім млинї, у коминї,
сова гніздо мала,
а за млином, у сыпанцю,
мышка ґаздовала.

Сова о мышці не знала,
мышка о сові ани не думала,
бо єдна ночный,
а друга денный живот мала.

Но млинарьці штось ся не віділо,
бо з коми́на ся ледва курило,
а зо зерна убывало,
про курята все лем было мало.

Абы єм нашла прічину,
мушу выйти ку комину,
і пасть до сыпанця дати,
лем так буду спокій мати.

Меджі зерно пасть вложила,
і драбину приставила,
помалы на стріху лізла,
ножочка ся їй поховзла.

Нещастні, бідна, упала,
ціла ся пооббивала,
є-ей, є-ей, ейкала,
голосно заводила.

А сова ся пробудила,
ейканя ся острашыла,
такой рівно до сыпанця
із коми́на влетіла.

Думате, же хытра мышка
до пасти упала?
З усмівом на гамбах
пасть ігнорувала.

Таки тунї фінты
мышка давно знала.
І хоць сову не чекала –
в ей брісі остала.

До коми́на ся уж сова
веце не вернула,
в недалекім темнім лісі
бываня сі нашла.

Про млинарьку ся загадні
вшытко вирішило,
якимсь чудом ся з коми́на
уж добрі курило.

Зо сыпанця ся уж зерно
веце не страчало,
окрем того, што курятам
рано ся сыпало.

Млинарька ся вылічила,
но не раз собі повіла:

Кебы-м была тото знала,
іншак бы-м конала.

Призвала бы-м одборника,
так каже людська логіка.
Лем не знам, ці детектіва,
або коми́наря Іва...

Як уйко Петро з тетов Євков грибы зберали

Уйко Петро з тетов Євков
скоро рано встали,
помаленькы, потихонькы
десь ся рихтовали.

Як на ногы скірні зділи
і до рук кошары взяли,
уж не было то таємством,
де ся рано понагляли.

Недалеко, до лісика,
на грибы ся выбрали,
бо на смачну мачаночку
уж довго думали.

Лем ся догоднути
никак раз не знали,
ці є ліпша з червеняків
або зо запахів.

А што, кебы была
з молодых масляків?

І так ся обое
цілый час вадили,
а грибы ся перед нима,
само собов, крыли.

Лем жабінькы ся ім
всягды вказовали,
но о такы грибы
інтерес не мали.

Іщі розум не стратили,
бы отровны грибы їли!

Сонечко запало,
домів треба іти,
кошары порожні...
Мачанка?
Так у сні!

Уж ся і вадити,
вера, перестали,
бодай лем єдного
грибика бы мали.

І нараз ся, вірьте,
барз зачудовали,
бо червеняк із масляком
ся на них сміяли.
Запахы ся реготали,
підпенёчкы вышкіряли...

Кошы скоро наповнили,
дома грибы почи́тили.

Мачанкы з них наварили,
вшыткы грибы до нёй дали,
з квашеной капусты
кус вару налляли.

Повім вам, людкове,
была то доброта!
І мене із нёв нукали,
повный танір начерпали.

А же ня барз люблять,
і сушених підпенёчок
до кешені дали.

Мушка і павук

У облачку мушкат,
на мушкаті мушка,
під облаком павучіна вісить,
а в ній страшный
павучиско сидить.

Сидить, чекать, брусить зубы,
на бідненьку мушку,
но она о нічим не знать,
пє з мушката юшку.

Вітрик ей до ушка шепче
квіткованы слова
і колыше на листочку
доправа-долїва...
Од пахоты такых слов
мушка задримала,
не побыло довго,
з мушкату упала.

Рівно павукови на ніс,
на ёго папулю!
Мушка на раты крічіть:
Я ся бо-ю, бо-ю!

Ой, нещастя превелике,
чом ся тото стало?!
Страх одшмарьте,
нашу мушку щастя дозерало!

Вітрик ей і днеська спасив
од павучой смерти,
зафукав іщі силніше,
не дав ей умерти.

Злегка ю положыв
квітці на листочок,
і надале співав
велё співаночок.

Шептав ей до ушка
колысковы слова,
залюблено гомбав
доправа-долїва...

Аж мушка од того
знова задримала...
Што ся потім стало,
знать лем мушка мала.

*(Івета Мелнічакова: 3 приповідкы,
Пряшів: Обчаньске здружіня
Кольсочка – Kolíska, 2015,
ISBN 978-80-972115-1-6, с. 4-7.)*

Миколай КСЕНЯК

Мамко

Вы, мамко,
Од першого нашого надыхнутя
Сьте наша видима і невидима
Охранна рука
Міцна, споляглива.
Вы, мамко,
Сьте слыза болести тайного смутку –
Двигли сьте нам дугу,
Знамено небесне.
Зато вам
Чоловік од свого усвідомліня
Злато дарує,

Хвалить в співах і в приповідках,
Подобу вашу з глины моделує.

x x x

Юрку, нашы добры мамы
Мали сердца пространны,
В них діточкы очекованы.
Они нам дожычили
Найціннішы дары –
Поземский і духовный живот.
Солодкым молоком нас кормили,
В літі в потоку купали,
В зимі в корытку,
Котре многих наших

На бурливе море предурчіло...
 Мамы нам над колысков
 Чудо приповідкы розплітали...
 А о рік-два пізніше,
 Кедь сьме уж обходили млакы,
 Сновали парібоцькы планы,
 Мериндю нам до хусточки вязали,
 А она была святочна –
 Хлїб з маслом і брындзов,
 Їдло, котре ся нам не обрыдло
 І вірь мі – добрі то памятам –
 Ани єдна окыршынка
 Ся нам в меринді не звышыла
 Ани назмар не вышла.

х х х

Де, Юрку, одплавали дїтськы шыфы
 І чом суть днесь потоки плиткы?

х х х

Быв єсь, Юрку, родічами,
 І наданєм обдареный,
 А наведе мамка ті была першов
 Читательков і рецензентков.
 Ни Бог, ни ангелы тебе не обышли,
 Звізду щастя ті послали з небесной вышкы:
 То лем такый виволений
 Міг в русиньській співанці
 Спостерегнути красоту, сердечность
 І такой ся побрати
 За ей голосом ку співачці
 На паствиска,
 До глухого рубаниска,
 Ку грабачці на Полянун,
 Ку бабці на вечуркы,
 Де під лавков на яечках
 Сидять квокы-куркы
 І веретено їм бзучить
 Свої прадавны думкы...
 Так єсь нотовав,
 Так записовав
 Першу пісню, другу... Пяту
 І тихоньку стодвадцятун...
 І як газда колоскы
 Вяже до снопа,
 Накладать до воза,
 Павузить,
 Так ты укладав стишкы – піснї – перлы
 І шоровав їх до книжочки-штафеты
 Собі про розмарію,
 Людєм на потїху.

Піснї-грудкы
 Были емпатічны,
 А ты поет жаданий, сїмпатічний –
 Стишкы доказали Анці
 Зродити вібрації
 В дївочім сердцю,
 Кедь паробок їй стискав руку
 При потоку, на бережку,
 Під розквітнутов черешнїв,
 Або на полянї при грабаню,
 На забаві-танцїваню...

х х х

Кедь преграду рихтовали
 Найміцнішы багры
 У Старинї, Звалї,
 Стружніці і Дарї...
 Родинны гнізда валяли,
 Каплічкы, стодолы зо землїв зрівнали,
 Іконостас
 Як штось наказливе,
 Як штось чудже, грїшне
 Торгали, ламали...
 Тогды ся од преграды-ставебниска
 Несло до світа
 Нарїканя
 Старого і молодого Русина,
 Несло ся далеко за хотарї –
 Тогды ся і небїжчіци в гробі обертали,
 Бо то были гнівны жалї,
 То было кровотечїня,
 То была лава вулканічна:
 Тогды панове-бірократы
 Ліквідовали церьквы, хаты,
 Унікатну архітектуру,
 Будительську літературу,
 Славну історію предків,
 Бабины, дідовы маєткы...
 Не помогли просьбы, слызы, протесты,
 Воду напустили до преграды
 І іщі ся домородцям
 Арогантно высмівали.

х х х

Нашы люде в своїй історії
 Переконали многы катастрофы,
 Зажыли нещастны, може і веселы епізоды,
 Зазнали уражкы, злодійства,
 Наязды знамой і незнамой горды,
 Мусили оживити спалениска
 Першой світової войны,

Переконати епідемії, перзекуції,
 Евакуації, ексекуції
 Другой світової войны,
 Кырваву Дуклю, Комарник,
 Выстріляный Токаїк...
 Но то вшытко было приїмане,
 Же є то Всевышнім зослане,
 Може за прадавы грїхы,
 За уж забыты провины.
 Але преграду брали
 Як умысел, як замір бірократів,
 Як комплот функціонерів.
 Не вірили аргументам,
 Же резервоар є потрібный
 На питну воду.
 Покладали тото тверджіня
 За вымыслы на обаламучіня,
 І на довод на выселіня
 Уж і так розпорошеного Русина.

х х х

І твоя, Юрку, ліра протестовала,
 І она нераз плакала,
 І тебе преграда грызла, трапила
 І в тобі скупів поломінь злости
 Про недостойне одношіня
 Ку нашій народности.
 Но владны бірократы
 Мали серця згібернізованы
 І воду напустили
 До стариньской преграды.
 Кедь преграду наповняли
 Выселенців выганяли,
 Ты ратовав скормученых,
 Ты підперав высиленых,
 Ты пясти стискав,
 Кедь бусурман-пекелник
 Шмарив до огня мамин молитвеник,
 Кедь торочів обрус вышиваный
 На кошик пасхалный,
 В твоім сердці аж штось трїсло,
 Кедь єсь збачів, як рыпадло ся загрызло
 До хыжы, а она зейкла,
 Штось ся запорошыло
 І было... По хыжі,
 В котрій ся дїтки родили,
 В котрій ся Богу молили,
 В котрій в зимі цілу ніч
 У пецу палили,
 Скрегнуты руки над ним грїли...
 Навертав єсь чутя
 До ніг спаралізованых,

Жебы зась владали зайти
 До лісів, до шлєгу, на Білы скалы,
 Вызывав єсь взяти певно до рук
 Захраненый нянів плуг,
 До крыл, нещастєм змореных,
 Наливав єсь нову енергію,
 Жебы ся зась доказали взнести
 Над водну трагедію,
 Над злобу людьску,
 І згоры збачіти
 При стежці белаву незабудку,
 Же уж і молоды бучкы зеленіють;
 Припоминав єсь родинам,
 Же є дане многым ростлинам
 Квітнути і пару раз до рока,
 Же їх уроды і пару раз зрїють.
 Та чом бы і мы не могли..?
 Ці мы не чудо природы?
 Ты творив, публіковав,
 „Мої жалї“, „Мої надїї“...
 Цілу тетратологію...
 То жывы квіткы сердца,
 То мілзвучна музика орхестра,
 Котрый праві
 В часі преграды
 Многозвучный голос дозрїв,
 І звав єсь выселенців
 Зась до нашой церьквы,
 Зась ся навертати
 На родны землі,
 На залляты хотарї,
 Ку гробам на цїнтерї...

х х х

Я вірю, Юрку, – тадь мы,
 Русины,
 Маме таку курку,
 Што злате яйце знесла, -
 Же на русиньській поетичній ниві
 Ты допестуєш нову сорту вина
 І замкнеш лічіву сорту
 До тринадцятой комнаты;
 Ключ даш своїй мамці,
 А она в урченім часі,
 Одомкне тайны дверї,
 Найде в шыфонерї
 Або выбере з полічки
 Твої новы книжки –
 Твої задушены співы,
 Твої чудесны епопеї.
 Звав єсь,
 І не перестанеш звати там,

Де ся народили,
 Де дітей хрестили,
 Яблоні скіпили...
 На стріху ку преградї
 Радив єсь і внуків брати,
 Жебы при вечерній ватрї
 Ся убезпечили,
 Же нашы болі, жалї
 Неперелїтавы птахы
 І не одлетїли за море
 До теплішых країв
 Же они ту жыють,
 Же їх раны палять,
 Же преграда – незгоєна рана,
 Зато они клічуть назад.
 Ты, Юрку, звав ку преградї
 І будеш часто звати,
 Бо маш про нас дары,
 Бо ты носиш в своїм сердцю
 Завїт своїй доброй мамы.

х х х

Твоя книжка „Дякую, мамко“,
 Зась дала на знамость,
 Же час розлуців главоламы,
 І одкрыв новы гаданкы:
 І на мої двері зубата клєпкать
 І около дому ся моткать
 І з клубятка-живота,
 Котре мі мама направили
 І до клубятка називали,
 Она
 Одвивать.

Но што наробиш,
 Зубату не уприсиш, не переговориш.
 Ту нам, Юрку, поезія тяжко
 Тоту паскуду одожене од порога.

х х х

Та пиш, хваль мамку,
 Хоць зубата ходить коло ганку.
 Не будь з того скормучений,
 Тадь наш банюр може замулений;
 Пиш
 І одкладай до тайной
 Тринадцятый комнаты
 Свої перлы-дукаты;
 Пиш,
 Тадь і поезія мать горї
 Свої контакты
 З Богами;
 Пиш,
 Співай –
 Ты-сь мамина гордость;
 Пиш,
 Наш брате,
 Повзбудь нашу народность,
 Няй твоя поезія
 Русина
 Окряне,
 Няй квітка –
 Русиньске оброджїня –
 Не увяне!

*(Текст є з Літературного конкурзу
 Марії Мальцовской 2018.)*

Марія МАЛЬЦОВСКА

Найкрасша приповідка Покустове горнятко

Марно днесь будете глядати на мапі село, о яким ту буде бісіда.

Нигде ани не є позначене, же на нижнім кінцю колись стояла мацінька деревяна корчма. Кебы тота знала бісїдовати... Дїзнали бы сьме ся велє о людєх, якы ту каждый день ходили посидїти, співали і спивали ся до забытя, але і о тых, якы в селї давно жыли і нїгда їх нога ту не вкрочїла. Тото село при послїднім поводю было цалком зніщене, вода взяла ай корчму. Лемже зістав свідок, старый Ілько Жовна, який нам розповів таку історію...

х х х

Колись на місті старой корчмы стояла деревяна хыжка, прикрыта жупов і пулзовав у нїй нормальный людський живот. Жыв там Тимко Коропчак із женов Палагов і вже файнов дївочков Марьков. Тимко був неграмотный, зато майстер на вшыткы руки. Майстер-самоук. Знав своїма короткыма руками змайстровати вшытко: зладити вырізованный бутор, колесо, віз, але і деревяну ложку ці ложник. Знав конї ковати, лічіти хвору худобину. І нелем худобину, але і людей. Каждому помагав. Лем една была єго біда, же вшытко робив запівдарьма, зато був дуже удобный. Час од часу ся му люде одвдывчали якымась натура-

ліями, але то было мало, жебы прогодовати жену і свою дівочку. Зато ся выбрав за море, до Америки. На редії од наслідку проданої корови ся дістав аж до Огая. Лемже і там го постигла біда. Роботу не нашов. Лем сам Бог знає, як ся вертав назад домів – то пішо, то ся ховав аж на самім дні шыфы.

Кедь ся ближыв ку селу, був полудень. Літне сонце припікало. Та якже ся має дістати ку своїй хыжі, кедь є обдертый, як церьковна мыш? Што за Американ, кедь ся му гудзіця блискать?

Тимко перечекав в лісі до темной ночі, аж потім в потемрю, як кебы за очі їмив, ся навпомаць дістав до свого обыстя, де го жена і дівка привітали з плачем, але і з отвореныма обятями. Накормили, приголубили, зогріли теплом домова.

Тимко був дуже нещастный. Лем повторёвав і повторёвав:

– Уже я дограв. На нулі єм, на тридцятці, люде добры...

Час од часу дашто і змайстровав, поспівуючі собі через слызы співанку:

*Загучалі горі, загучалі лесі,
гдє же са поделі моє младе часі...*

Умер Тимко тихо, як і жив. Іщі перед смертёв сі зробив ладу, реку, хто потім про нёго зробить? А сам собі платити не буде. Онедовго пішла за ним на тамтот світ і ёго жена Палага, яка довгы роки хворіла на туберу.

Нянько переінакшыв Марьку на Мері. Лемже ся то у селі не прияло, также наконець ей кликали Меря. З Мері росла шыковна дівка, слухала своїх родічів. Хоць ся ей жыло бідно, зато безпечно. По смерти родічів ся не могла нияк раз спамятати. Як бы не била головов до стіны, родічів уж не могла воскресити. Одышли навікы. Ніч ей не тїшыло. Хыжу не замітала може місяць, взяла іглу, жебы вышивати обрус, тота ей выпала з руки, в стайни блячали од голоду дві козы. Меря німо ходила по обыстю. Світ ей був немільый і чуждйй.

Поки жыли ей родічі, вшиткы ся ку ній односили з почливостёв. Як родічі повмерали, минула ся тота почливість, як послідній сніг. Реку, няй сі поможе, як може. Каждый має свою біду. Нашли ся в селі ай добры люде, якы бы ей помогли, наприклад, сусідове Варголёвы. Лемже Меря од никого помочі не просила. Замкла ся сама до себе. Як видно, никого не потребовала. Авкурат сусідовы діти ей не давали покоя, розвеселёвали ей, ці хотіла або ні, а она їм варила пироги і гостила своїх малых камаратів.

– Мы сьме твої камаратя, – говорили ей. – Мы тя саму не зохабиме, не бій ся.

– А я ті принесу дрыв? – озвав ся Іванко.

– Я піду на воду до студника, – повіла Марька Варголёва.

– До студника? – як кебы зо сна ся пробаторила Меря. – До нашого студника? Давно єм там не была. Треба го выгатити, – повіла Меря. Взяла ведро, покустове горнятко, мотыку і пішла.

Студник, што ся находив недалеко ей хыжчіны, був досправды занедбаний. Уж давно ся го не дотулила людська рука. Быв западаний листём, а на дні був товстый шар мулу.

Меря положила ведро і горнятко на землю, взяла мотыку і зачала гатити студник. Мотыка в ей руках аж танцёвала. З той роботы теплішла і душа дівкы. Она ся радовала, же вычистить тот студник і він зась буде служыти нелем ей, але і каждому путовникови. Позерала, як ся вода счіщує. А кедь ся вода в студнику цалком вычистила і Меря ся в нїм увіділа, як у воглядилі, аж тогды знала, же воду мож пити. Взяла горнятко, зачерла і смачно ся напіла. Вода была студена, як лед, аж зубы ламала.

Од того часу студник ся про Мерю став найвірнішым приятелём. Была рада, же ся ку нёму вернула. Меджічасом ходила на воду до сусідської студні. Така мовда была – студні копати, а то з того часу, кедь першу студню у валалі выкопав сільскый учітель. Із студників уж лем худоба пила воду. Днеська, кедь му вернула живот, Меря знала, же буде з нёго брати воду каждый день.

Так было ай єдного осіннёго жовтолистого дня. Хоць уж зубате, але сонце іщі світило шумно. Коло студника Мері, як все, было приємно, очіщуючо. Она взяла покустове горнятко, нахылила ся, жебы набрати воды. Лемже што? У воді не збачіла свій одраз, як все, але одраз чужого незнамого чоловіка. Позад себе зачула ёго дыханя.

– Агой, краско!

– Добрый день! – одповіла Меря і кров ей вдарила до твари од несподіваня.

– Смачна? – попросив ся незнамый. – Найсмачніша на світї, – одповіла Меря, не піднимаючі очі. – Може ся даш напیتی?

– Пийте на здоровя. Вода є про вшиткых, хоць ту мало-хто ходить. Вшиткы сі студні выкопали, водоводы позладжовали. А студник зістав так, та я го выгатила, – простодушню одповіла Меря.

– І добрі есь зробила, – повів незнамый. Положыв ташку на землю, повтерав здушене чело, клякнув на коліно...

– Я вам дам горнятко...

Лемже незнамый уже прилип выпрагнутыма устами ку чістїй воді. Пив і пив. Мері ся віділо, же выпе вшитку воду із студника. Она ся в дусі радовала, же могла комусь дати вылагоду.

Як видно, вода смаковала незнамому. Він встав, вирівнав ся, повтерав од болота ногавіці, поладив чорне, як смола, волося.

– Дякую, красавічко! – обпик Мерю лагодным голосом.

Чоловік стояв перед нёв у цілій своїй параді, а она ся на нёго позерала, як дурна, широко розтворивши очі і рот. Нараз ся спамятала: іщі ей ту дахто увидить, як ту серед білого дня з чуджим хлопом бісїдує. Взяла повне ведро, горня і зробила крок допереду. Дорогу ей переступив незнамый.

– Чекай, де йдеш? – опросив ся тихо і перегородив ей путь. – Де есь ся ту така взяла? Як русалка...

Меря перестала дихати. Стояла, як з каміня. Вода з ведра ся ей ляляла долов квіткованов сукнёв, лемже она студени не чула. Скоріше ей было тепло, тепло од слов чуджінця, яке ей погладило по душі. По довгій самотности Меря стрітила зась дакого, хто ся інтересовав ей животом.

– Повідай, я чекам, – напологав незнамый.

– Я ту бывам, – одповідала Меря несміло.

– Ту, в тім домику?

– Гей, – повіла Меря і волна емоцій ей скоро задала.

– Ого! Та то деревяна віла! Музейный експонат, тай уж.

Меря не цалком розуміла, о чім говорить незнамый, але ей ся жадало чім довше побыти з тым незнамым чоловіком. Лем природна ганьбливость ей то не доволёвала. Ай самота зробила з нёй одлюдника. Дарьмо сі гварила, же треба втікати, стояла на місті, як прикована. Як кебы чекала на даяке чудо. Чудо ся стало: незнамый ся приближыв к ній, взяв ей ніжно за руку, в якій тримала горнятко і маціцько ся ку ній дотулив воргами. Кедь ся Меря спамятала од несподіваня, уж нияка сила ей не примусила стояти на місті. Шмарила ведро, з якого ся вылляла вода, і міцно стискаючі в руках покустове синє горнятко, зачала втікати.

– Де йдеш? – закрічав незнамый. – Я ку тобі прийду, поведу тя до іншого світа. Чекай, я ся верну, – учула Меря здалека.

Дівка втікала з цілою силы. Сукня у вітрі лопотіла, поблисковали білы пяты. Цалком розрушена побігла до своєї хыжки, отворила двері, якы были лем так мітлов підперты. Потім ся з цілов силов шмарила на деревяну постіль, яка заейкала, запискала – і розплакала ся наголос од души. Од радости. Такый плач она зазнала тогды, як ей нянько приніс з Америкы попку. Тота іщі все была на честнім місті, на перинах, якы ей іщі

мати пошыла, з гусячим пірём наповнены, абы мала, кедь ся буде оддавати. Теперь Меря вдячно взяла попку до рук, погладила по златім волосю, поціловала і притулила ку собі, як малу дітину. Попка як кебы дівці розуміла, кліпкала з очіма і выгваряла: „мамо.“ Кебы ся дахто попозерав до маленького сліпого выглядчати, та бы збачив, як Меря з попков на руках ходить по хыжі – то вздовж, то впоперек. Видно, же была повна очеквань од завтрашнёго дня. Не думала на никого, лем на нёго.

На другый день Меря отворила ворота. Отворила їх ай на третій день. Потім отворяла ай вечур, чекаючі тужобно свого “пана”, як го в думках называла. Меря іщі все чула дотык ворг незнамого, який ей палив, як жераве вугля. Чула тот дотык по цілім тілі, аж в кінчіках палців, аж в молодім попершыраз люблячим сердцю. Сподівала ся, молила ся каждый день, абы пришов, жебы іщі холем раз ей повів тото пянке слово “красавіцё”. Меря бы уж од нёго не втікала, лем бы стояла і слухала, і слухала, аж наконець бы пішла за ним і на край світа. Лемже вшытко было марне. Нихто не перешов через ей отворены ворота. Нима лем вітор повивав.

– Кого чекаш, Мерё? – приставив ся раз коло нёй сільскый корчмарь Гелё. – Принца на коню? Зеленого пана чекаш... Тот не прийде. Ой, вера, нігда не прийде. А мене бы-сь не хотіла? І я такый пан, – робив сі з нёй смішкы Гелё, обмацкуючі ей хтивым поглядом, бо она ся му давно любила. Дівка, як треба. Вшытко має, ай кедь є худобна. А чом бы ся не міг з нёв побавити?

Приближыв ся ку ній, приджмурился свої закарвленены очі, вхопив Мерю за довгу косу і притяг ку собі.

– Што робите? – вырвало ся ей з уст.

– Што роблю, што роблю? Ты не знаш, што роблю?

– Перестаньте! – метала ся в руках слинтоша, як рыба на суху.

– А што, Зелений пан може, а я ні? А ці я не хлоп? Но, но, но, не будь мала, – дыхчав, як дыхавічний кінь...

Меря чула урывковите дыхання Геля, слина му цяпкала з рота на ей густе волося. Мерю залляла така волна безмочности і ненависти, же напругла вшыткы свої силы, з цілою силы му вдарила коліном до черева, зняла іщі няньком зладжены древакы і єдным перепарила по голові Геля так, же тот аж засычав, як гад.

– Но, чекай, я ті вкажу! – лем тільки повів і одтяг ся од Мері, як слиж.

Меря на то спустила свої чорны кліпайкы і тихо

ся усміхла. Уж знала, же ку ній ся ніхто не дістане, ани тот ненавистный Гелё, якого од души ненавіділа, бо все з нёй лем смішки робив, нагваряв проти нёй людей. Была щастна, же звітязила. Звітязила нелем над Гелём, але ай над людьсков злобов. Так сі думала она. А то іщі не знала, што ей чекать...

х х х

Зима зиму доганяла, літо – літо. Меря цалком схудла, як тоты ей козы, якы ходила пасти, рясу пригынати. Часто ей было видно, як стоїть із своїма козами на дорозі і когось чекать. Все іщі чекала на нёго... Козы были голодны і тягли ся ку поживі, Меря мусила йти з нима. Што їм было до того, як ся она чує. Они, абы ся наїли, наповнили жалудкы. Зато Меря їх жене на Терстянку, жебы ся там наїли терня, наскубли листя з корчів ліскы. Іщі все мала сердце, іщі ей цалком не затвердло.

Меря не чула, як час втікать. Навколо нёй ся мінив живот, село покрасніло, падали деревяны хыжки, на їх місті росли, як грибы по доджу, мурованіці. Лем про Мерю час ніч не значив, як кебы ся заставив навсе. Ёй деревяна хыжка, послідня у валалі, доживала свій вік. На самый перед зачала протікати стріха і не было кому ей поправити, вымінити кычки. Меря гріла ноги в пецу. А кедь было барз доджано, та ся скоро ціла вопхала до пеца, лем ей выдтам ноги стерчали, як мерцёві. Поступно ся ай пец зачав облуплєвати, на глиняній землі ся поробили ямы.

Мерина хыжа ся стала тернём в оку. Главно ся злостив корчмарь Гелё, якый довго ходив з перевязанов головов. Не забыв на тот біль, і на ганьбу, ой, не забыв. Цалком успішний ёго живот потемнила тота Меря, тота жобрача бештія Меря!

І стало ся так, же у вольбах у валалі зволили корчмаря за председу еменве. Ёго черево од выпитого пива, і од великой славы, ся іщі веце звекшыло, а віділо ся, же уж-уж лусне. Чім веце ся звекшовало ёго черево, тым веце ся зменшували ёго очі, аж покы цалком не скаправили, не позеленіли, як у коцура. Тоты очі перестали відіти в животі вшытко людьске, просте і шумне. Віділи лем злобу, ненависть і обжерство – як у злій приповідці. І так настав час Геля помстити ся Мері. Місто того, абы поміг нещастній жені, корчмарь а заєдно председа еменве ей цалком занепастив. Вырїшив, же в селі корчма мала, зато суть малы ёго зіскы. Треба збудовати нову корчму, де бы ся змістило веце людей, де бы мож было

дати столы, стілці, абы то вызерало, як в рештав-рації, абы сі люде могли посидіти, побісідовати, нигде ся не понагляти. Властно, ани не было де людем шатовати, бо ціла култура села ся творила лем в корчмі. А де збудовати корчму? На якім місті? Не довго глядав. Коцка впала на Мери-ну хыжу, яка ся вже розвалёвала. На сміх цілого села – єдна під соломнянов стріхов. Атракція про туристів. Каждый ей фотить. Недавно аж туристы з Прагы ей фотили. Треба ей здрыляти! А на ей місті поставити рядну сільску корчму!

– А што буде з Мерёв? – высловили свої похыбности дакотры членове выбору еменве.

– Што з нёв? Што з нёв? – закорногузив ся на стілцю Гелё, сыркаячі чорну каву. – Што з таков мож робити? Піде до старобінця! Она несповна розуму. Іщі добрі, же ей козы поздыхали, бо лем на ганьбу там блячали.

– Мож ей десь інде поставити хыжу...

– Та хто буде задарьмо робити? – заатаковав Гелё.

– А мож поправити хыжу старой Сивулі, што вмерла, – озвав ся далшый член выбору.

Лемже Гелё твердо стояв на своїм. Чув ся непереможным і рядив ся давно выпробованым геслом, же хто панує, тот ай розділює. А доба му награвала, якбы втяв. Ніт гіршого, кедь ся з Івана стане пан. Тот не знає і не видить никого, лем самого себе. Так точно ся справовав і Гелё.

– Хто ту председа? Я ці ты? Кедь хочеш, я ся ті вступлю. Сідай на мій столец, кедь ся ті не любить моя пропозиція. Лемже тым пошкодиш сполоченьскый інтерес! Люде хотять нову корчму, жебы ся мали де зыйти, поговорити, жыти културно, – задекламовав научены соціалістичны фразы, Гелё, якый притім цалком забыв, же школа, яка уж-уж впаде, тыж чекать, абы ей выновити або збудовати нову. – Повів єм! Піде до старобінця – і готово! Лем што ганьбу нам робить!

Так ся і стало. Пришла раз до валалу санітка, выступили з нёй двоме хлопи в білых плащах і повіли Мері, же ей повезуть до шпыталю, жебы ся дакус полічила. Меря їм повіровала. Чом бы ні? Цалком слушно тоты хлопи вызерали. А в посліднім часі ся досправды зле чула, боліла ей голова, не помагала ани вода із студника. Стачила звязати даякы свої річі до узлика, не забывши на гребінь і воглядилце, перехрестила себе і обыстя і насіла до авта з червеным хрестом.

(Закінчіня в далшій чіслі.)

Проф. ПгДр. Петер Шворц, к. н., Інститут історії Філософичної факулты Пряшівської універзیتی, Пряшів (Словакія)

Перша світова война, Русины і vznik Чехословакії¹(1)

Абстракт The first great military conflict of the 20th century in Europe, World War I, also affected the area of north-eastern Slovakia and present-day Transcarpathia and, to a great extent, those villages where Rusyns lived. These Rusyns were later, after the Russian army retreated, accused of supporting it and many were, thus, persecuted and victimised by the Hungarian government. That, later, played a considerable role in the way Rusyns thought of the future position of the territory they lived in. When the war ended, Rusyns considered several ways of changing their position in Central Europe. From their viewpoint, there were the following options: 1) Subcarpathian Rus as an autonomous part of historical Hungary, or Hungarian Republic; 2) Subcarpathian Rus as part of the Russian Empire; 3) Subcarpathian Rus as part of a united Ukraine; 4) Subcarpathian Rus as an independent state; 5) Subcarpathian Rus as part of the Czechoslovak state. What came to pass was the fifth alternative. Based on the Treaty of Saint-Germain from September 10th, 1919, the area of Subcarpathian Rus became part of Czechoslovakia with autonomous status.

• Проф. ПгДр. Петер ШВОРЦ, к. н.

Фотка: А. З.

Русины в Угорьску перед кінцём 1. світової войны

Нашу статью зачнеме короткым історично-географічним поглядом на територію, на котрій в Угорьску жыло русинське жытельство на переломі 19. і 20. стороча. Ішло о приближно 450 000 жытелів, што представлєвало 2,7 % із цілої кількості жытельства Угорьска. Русинське жытельство жыло концентрованіше в Мараморошській (46,7%), Бережській (48,2%), Угочській (40,5%) і Ужській жупі (38,2%). В меншій кількості в Земплінській (11,6%), Шарішській (22,5%), в Спішській (9,4%), Бач-бодрожській (1,3%), Сатмарьській (0,4%) і Боршодьській жупі (0,1%).

Тоты даны наповідають, же в Угорьску жыло релативно мало Русинів а зарівно тыж то, же Русины в мултіетнічнім штаті з оглядом на свою кількість не мали а ани не могли

мати великий вплив на жылот ці на внутрополітичний розвой країны. Гірше але было, же Русины, як і другы немадярьскы народы і народности в Угорьску, были од другой половины 19. стороча выставлены все силнішому мадярізачному натиску. Угорьскы – мадярьскы влады мали стратегічну амбіцію выбудовати з Угорьска єднонародный мадярьскый штат а з тых позіцій приступали к немадярьскому жытельству. В практичнім жылоті то значіло, же окліщовали навчаня і выхову цілых генерацій к іншій як мадярьській культурі і традиціям, окліщовали навчаня немадярьскых народів в їх народных языках і выхову к їх властному народному усвідомлію. То ся природно одзеркалило на збідачованю народных немадярьскых культур і на скоро нуловій едукації в народнім языку. Русиньска інтелігенція была у великій мірі змадярізована а аж на дакілько вынятків, переважно грекокатоліцькых священників, ся о піднятя свого народа барз не старала.

Далшов невыгодов Русинів было то, же переважно жыли в горьскых і підгорьскых областях Угорьска з мало уроднов землєв і з мінімалнов індустіалізацієв, котра бы помогла Русинам економічно ся підняти. Економічна і соціална біда была звязана з біднов культурнов, едукачнов і народнов зрілостєв русиньского жытельства.

Таки обставины примушовали Русинів глядати ліпшы условия про свій жылот, або ся ходем выслободити із тяжкого соціалного поставліня, до якого ся дістали цілы їх генерації. Еміграція за роботов до Споєных штатів америцькых ся віділа быти можным рішінєм. На переломі 19. і 20. стороча з території Угорьска одышло до США 100 аж 150 тисяч Русинів. Штатісткы о їх кількості не суть єднотны і правдоподобно ся бадателям не подарить їх уточнити, бо до кінця 19. стороча были вшыткы емігранты з Угорьска евідованы як Угры, а не подля їх скуточной народности. Многы, котрым ся на початку 20. стороча не подарило одыйти з Угорьска легално, приходили ілегално і на територію США, найчастіше з Канады, также і тоты припомогли к такій неточній евіденції русиньскых емігрантів. Фактом але зістає, же Русины в США ся пересвідчили, же в демократічній країні ся мож без страху і репресій голосити ід властній народности, учіти ся в народнім языку і розвивати народне усвідомліня. Таким прикладом їм были Словацы, котры мали в США цілый ряд краяньскых сполків, з котрыма ся знали, были їм близкы языком і

¹ Штудія є скороченым і управленым текстом автора, опубликованым в словацькым языку (Peter Švorc: Prvá svetová vojna, Rusíni a vznik Československa), в зборнику *Studium Carpato-Ruthenorum 2015/Штудії з карпаторусиністкы* 7. Пряшів: Пряшівска універзита – Інститут русиньского языка і культуры, 2015, стр. 39 – 69.

менталітов, а про америцьких Русинів у многім ся стали інспіративним прикладом. Тым, же в США нашли роботу, хоть недобрї плачену, мали можность нашпорити сі фінанції, котры заганяли домів, або вдяка котрым за нима до США пришли їх найблизшы і в США зістали жыти. Із заробленых пінязей їх діти в США могли здобыти нелем основну, але докінця і високошкольску освіту. Просто, інакшы сполоченьско-політичны і економічны условия, в яких жыли передтым в Угорьску, в США дали америцькым Русинам можность розвивати народну свідомость, чутя гордості і незалежности. Кінцём рока 1918, кедь ся кінчила Перша світова война, жыли і діяли в США уж „інакшы“ Русины, як на переломі 19. і 20. стороча, коли приходили до США, а ту ся удомашнёвали. Были то уж люде, котры хотіли быти активныма і так помочи принціпіално змінити ситуацію, в якій жыли їх краяне в Угорьску.

Статус русиньского жительствова в Угорьску ся в часі Першой світової войны не зліпшыв, але наспак, згіршыв ся. Ід едкономічному і народному утиску ся припоіло і підозріваня австро-угорьских органів, армады і шандарів із сімпатій к неприятељській Росії і з помочи російській армادی, котра на територію Угорьска (северовыходной Словакії і днешнёго Закарпатя) проникала кінцём септембра 1914 і потім зачатком рока 1915. По ей уступі за Карпаты в маю 1915 зачали великы перекуції Русинів за конкретну і выдуману поміч російській армаді в часі ей перебиваня на територіі Угорьска.

Екстремны перекуції привели дакотрых грекокатолицьких священиків к зорганізованю народной громады в Нижнім Верецькім в Свалевьскім окресі, выслідком котрой была петиція адресована угорьській владі із жадостёв, жебы была зрушена назва „русский“ - „Русь“, і была замінена назвов „Мадяр“ або „католик выходного обряду“. Была то на першыи погляд абсурдна жадость, яка мала одвернути підозріня русиньского жительствова з велезрады уж лем з той причіны, же їх назва звучала в мадырьскім языку „Orosz“ - „Рус“. Хоць назва русиньского жительствова зістала в Угорьску і дале еднака, такы ініціативы лем підпоровали далшы крокы угорьской влады проти Русинам з цілём їх поступной асіміляції.

Єдным із таких кроків была жадость міністра школства і церкви Бєлы Янковіча (1865 – 1939), котрый ся обернув на представителів Мукачовской, Пряшівской і Гайдудорожской епархії із жадостёв на заведжіня грегоріаньского календаря, ліквідацію кірілікы і повне вживаня латинікы з мадырьсков транскріпціёв. Главна грекокатолицька комісія в Будапешті одобрила план переходу на латиніку і грегоріаньский календарь, контролєв повірила Карла Клебелсберга, таёмника міністерства, і пряшівского єпіскопа Штефана Новака (1879 – 1932). Но тот план натрафив на нечеканный одпор низшого клеру, зато мукачовский єпіскоп Антоній Папп (1867 – 1945) одсунув зміны аж на роки 1916/1917 (Рор 2005, 271).

Єпіскоп Пряшівской епархії Штефан Новак ініціовав выдаваня нового тыжденника *Nase otecsestvo* (1916 – 1919). Ёго главнов задачов было пропаговати латиніку і вірность грекокатолицькій церкви і великому Угорьску. Приклад Новака наслідовав і мукачовский єпіскоп Антоній Папп.

До кінця Першой світової войны будапештська влада немілосомерно карала каждый прояв народной свідомости Русинів, причім ся намагала неутралізовати русинство і русофілство. То была причіна, чом зачала підпоровати

україньский націоналізм галічского типу. В році 1916 ту був основанны часопис *Україна* і заказанны русиньский часопис *Наука*. Задачов редакції часопису *Україна* было пропаговати ідею україньского штату, котрый ся подля поглядів мадырьских політіків мав стати буфернов зонон меджі Росіёв і Русинами в Угорьску. Тоты ініціативы Будапешту были в згоді з німецьков підпоров сепаратістичных тенденцій Українців, котры ся хотіли дістати спід влады Росії – царьской і демократічной (по фебруаровій революції 1917), но тыж большевицькой по большевицькій революції в новембрі 1917 (октобрі подля юліаньского календаря) і створити свій властный штат.

Русины аж до кінця Першой світової войны не мали выяснены свої штатотворны пожадавки. Ёх малочіселна інтелігенція была у великій мірі помадырьчена (грекокатолицьке духовенство, учітелі, правници, урядници), а так до войны і протягом нєй ся ани не занимали можностями принціпіальной трансформації Угорьска і статусу Русинів у нїм.

Першы алтернативы штатоправных змін і статус Русинів

Першы увагы о штатоправных змінах і статусі угорьских Русинів ся од половины 19. стороча появили аж в році 1918, а то в часі, кедь было ясно, же монархія не буде по скінчіню войны таков, яков была на ей зачатку. Правда, Русины, котры жыли дома, не знали о змінах, якы ся в контексті Австро-Угорьска рихтують, респ. не чекали, же засягнуть і їх. Русины, котры жыли в еміграції, главні в США, і котры мали значно веце інформації, не знали котры з назначованых можностей бы ся могли зреалізовати. Каждый собі усвідомлєвав, же до увагы приходило дакілько варіантів штатоправного статусу русиньского жительствова по скінчіню войны. Дакотры были реалны, другы мали скоріше теоретічний характер. Были то слідуєчі алтернативы:

1. *Підкарпатська Русь як автономна часть Угорьска, респ. Мадырьской републикы;*
2. *Підкарпатська Русь як часть російской імперії;*
3. *Підкарпатська Русь як часть зєднотеной України;*
4. *Підкарпатська Русь як незалежный штат;*
5. *Підкарпатська Русь як часть чехословацького штату.*

Угорьска (Підкарпатська) Русь як автономна часть Угорьска, респ. Мадырьской републикы

Слідуєчі роздумованя домашніх Русинів, было видно, же алтернатива автономного статусу Угорьской Руси в зреформованім Угорьскім кралєвстві, респ. в демократічнім Мадырьску была про русиньску інтелігенцію і формуєчу ся політичну гарнітуру найреалнішов. Не выжадова-ла нияку революцію, ниякий озброєный конфлікт, який бы еліміновав угорьску – мадырьску справу і брахіалну міць репрезентовану так поліціёв, як і армадов. Окрем того ся могла операти о выголошіня новых репрезентантів політичной моци в Будапешті, на челі котрых стояв лібералный мадырьский політік Мігай Карої (1875 – 1955), котрый в новембрі 1918 выдав вызву ід вшыткым народностям Угорьска в їх языку, жебы заховали Угорьско, не розрывали го, і дав їм можность справовати свої діла в їх народнім языку. Вызва зачінала словами: „Ід каждому не-мадырьскы бісідуючому народу слободной републикы! Словаци, Німці, Румуны, Русины, Сасы, Сербы!... Каждый народ на своїй території, у своїй столиці, окресі, селі ний сам выр-

ішити, в якому мові ся хоче учіти, із своїм рыхтарём, нотарём бісідовати...”

Нова мадярська влада давала немадярським народностям і релативно щіры можности, Русинам автономію в губернії, яку назвала Руська Крайна. При кожній народности докінця выбирала термінологію, котра мала быти близка традиції даной народности і ёй мові. Зато Русинам пропонувала автономну губернію – самосправный цілок названий подля російських адміністративно-справных цілків, хоць угорськы Русины у своїй історії нігда нияку губернію і губернатора не мали. Подобно то было і з назвов Руська Крайна, што мало сімболізovati стары адміністративны цілкі середньовічного Угорьска – крайны – крайні теріторії, які угорськы владарі формовали на своїх северных границях як буферны зоны із цілём хранити країну перед вонкашнёв загрозов, а таков крайнов – буфернов теріторієв была тогды і теріторія Угорьской Руси.

Із наростаючов загрозов розпаду Угорьска, мадярська влада 21. децембра 1918 прияла закон ч. X, на основі котрого створила русиньску автономію Руську Крайну. Зачатком рока 1919 мадярська влада іщі спробовала утримати теріторію Підкарпатської Руси выданём наряджіня ч. 928 з 5. фебруара 1919, яке выходило із закона ч. X, а про Руську Крайну установила владу. На ёй чело выменовала Др. Ореста Саба, котрый ся став сучасно і міністром Руськой Крайны при мадярській владі. Выголосила і вольбы до русиньского сейму, і 4. марца 1919 ся вольбы одбыли на теріторії, котра не была обсаджена чехословацькым войском. На вольбы пришло барз мало волічів. Переважна часть русиньского жытельства або о них не знала, або їх уж не акцептовала. 5. марца 1919 было до Мукачова скликаны засіданя зволеного сейму, котрый мав 36 членів. Мадярська влада ся надіяла на ёго лояльность з Мадярском. Засіданя сейму вів губернатор Руськой Крайны Августин Штефан. На засіданю взяв участь і міністер Др. Орест Сабо, котрый ту представив програм влады і чекав, же буде приятый.

Про Русинів то значіло реалны крокы мадярской влады к акцептованю їх потреб, а наывше, і з гаранцієв стабіліты тых позіцій, котры занимали ведучі русиньскы представителі в розлічных сферах сполоченьско-політичного жывота. По попередніх десятирочах несправедливостей к Русинам, новы пропозиції Будапешта значіли про них величезный прогрес.

5. новембра 1918 ся зышла громада русиньской інтелігенції в Ужгороді, де з одобрінём єпіскопа Антонія Паппа зволили шпещіальный выбор. На ёго челі стояв Августин Волошин (1874 – 1945). Выбор скликав на 9. новембра 1918 народну громаду, на котрій была створена *Угроська народна рада*. Канонік Сімеон Сабов (1863 – 1929) був зволений за председу а А. Волошин за секретаря. На громадї участници прияли меморандум, в котрім підпорили інтегріту мадярского штату, але зарівно жадали про Русинів такы права, які будуть мати і другы народы того штату. Окром того, жадали автономну справу грекокатолицькой церькви, выбудованя катедры *руського* языка на будапештській універзіті і господарськы реформы (Švorc 1996, 17). Безодкладно зачали діскутовати о своїх жадостях з мадярсков владов. В Будапешті о них говорив Сімеон Сабов з Мігаєм Кароєм, Мартіном Ловасом і Оскаром Ясом (1875 – 1957), котры му приобіццали сповнити вшыткы предложены жадости.

Мадярська влада, яка хотіла утримати ініціативу Русинів під контролём, дала імпульз на створіня *Руськой народной рады* в Будапешті (Šandor 1992, 188) і повірила Др. Ореста Саба задачов – приправити автономію Руськой Крайны. На 10. децембра 1918 скликав Орест Сабо до Будапешту народну громаду угорьскых Русинів, на котру мала прийти лем лоялна, проугорьска русиньска інтелігенція. На громадї была настолена жадость інтегріты Мадярська, а про Русинів створіня шпещіальной русиньской губернії з центром у Мукачові і створіня русиньского міністерства.

Народна громада в Будапешті але не была єднотна, затоже на ній брали участь і такы, котры были проти того, жебы Угорьска Русь была частёв мадярского штату. Із критіков жадостей на утриманя інтегріты Угорьска выступили делегаты з Хусту Др. Юлій Брацайко, Юлій Чучка, Петро Долинай, Штефан Клочурак і другы, котры, на протывагу, у своїй пропозиції жадали припоїти Підкарпатську Русь к Україні, і їх пропозиція здобыла підпору делегатів. Наперек тому выбор громады запропонував резолюцію, в котрій ся говорить, же *„угроський народ зістане вірный своїм тисячрічным традиціям і отчизні, і жадаєть незалежность свого народного жывота од мадярского народа посередництвом гаранції автономных прав“* (Tvovidlo 1922, 43). Лемже таку жадость громада не прияла і жадала, жебы народна громада проходила на властной теріторії, а не на чуждїй – в Будапешті. Презідія мала скликати нову громаду 21. януара 1919 в такім місті, о котрім вирішити векшына.

Ситуація в середній Европі ся швыдкым темпом мінила, 28. октобра 1918 був у Празі выголошений чехословацький штат. Ёго влада войском і діпломатічнов путём поступно обсаджовала теріторію Словакії а в яри 1919 уж і теріторію бывшого Угорьска, на якій жыло русиньске жытельство, знаючі, же ся стане частёв ЧСР. Значіть, же частёв ЧСР ся стала нелем северовыходна Словакія, але і Угорьска Русь, яка в новім штаті дістала назву Підкарпатська Русь. На основі того і проугорьскы орьєнтованы русиньскы кругы ся помалы зачали орьєнтовати на другы можности, і уступили од мадярской/угорьской алтернативы. Ёх рішіня ускорило выголошіня Мадярской републіки рад в марцу 1919, котрой ся як комуністичной бояло главні грекокатолицьке духовенство.

Америцька русиньска еміграція, так як і словацька, была під сталов контролём австро-угорьскых діпломатів. Тото од міністерства заграничных діл Австро-Угорьска жадав Будапешт уж од кінця 19. стороча, жебы робітници амбасады і конзулатів у США регуларно інформовали о активітах угорьскых славянських емігрантів. К русиньскым грекокатоликам потім Будапешт высылав грекокатолицькых священників, які мали віруючих вести ід любви к угорьській отчизні. Якраз з такого середовиска русиньскых грекокатолицькых священників выходило найвеще сімпатизантів інтегріты Угорьска а єдинов зміннов, яку были охотны акцептовати, была русиньска автономія в рамках великого Угорьска. Зато ся одперали од будьякых інших штатотворных алтернатів, котры vznikали в рамках русиньскых крайняньскых організацій, респ. в редакціях крайняньскых новинок.

Веджіня *Греко-католического объединения* в США підтримовало Угорьско і часть єрархічно высших грекокатолицькых священників в марцу 1918 на стрічі в америцькім місті Мек-Кіспорт (Пенсілванія) приготовила резолю-

цію, з котров ся обернули на угорських грекокатоликів в США, жебы зістали вірными Угорському кралёвству. В далшых місяцях ся у веджіню *Греко-католического объединения* зачав погляд на будучность Русинів в Угорську значно диференцовати. На XV. зъязді *Греко-католического объединения* 9. – 22. юна 1918 в Клівленді (Огаё) і Бреддоку (Пенсілванія) проугорьскы орьентованы священници ініціовали одкликания Николая Пачуты з функції председы сполку і під їх впливом зъязд вирішив, же Русины, якы походять з Угорьска, ся будуть означовати як „Угро-Русины“, жебы ся одлишили од галічских.

23. юла 1918 ся в Гомстеді (Пенсілванія) зышли представителі *Соєдинения греко-католических русских братств* і *Собрания греко-католических церковных братств* і створили Америцьку народну раду Угро-Русинів (*Американская народная рада Угро-Русинов*). Тота ся выголосила за єдиногo репрезентанта Русинів Угорьска і в тзв. Гомстедьській резолюції підпорили автономію Угорьской Руси в Угорську. Над Чехословакієв не роздумовали, а то з оглядом на можны конфлікты із Словаками про Земплінську, Шарішську, Абовську, Спішську і Ужську жупу (Рор 2005, 273-275).

Підкарпатська Русь як часть російской імперії

Тота алтернатива ся зродила в русофільських кругах Русинів жыючіх в северовыходній Словакії, главні в Пряшіві. Выходила з традичного русофільства русиньской інтелігенції і операла ся о можность тріумфу Росії у войні, обсаджіня і припоїня Галічі к російській імперії, чім бы ся Росія територіально приближыла аж к границям Угорьска, а перекрочінём Карпат, што ся двараз у войні і стало, бы ся частёв імперії стала і територія заселена угорьскыма Русинами. Правда, в році 1918, кедь уж большевіцька Росія підписала в Бресті-Літовскім сепаратный мір з Німецьком і Австро-Угорьском і перестала боёвати, така можность стратила логіку. За думков припоїня територій заселеных Русинами стояв главно правник Антоній Бескид (1855 – 1933), котрый але не інкліновав к большевіцькій Росії, зато думка припоїти територію заселену Русинами к російській імперії іщі курто выходила з представы перемоги білогвардійских войск в обчаньській войні, котра ся в Росії розшырила, і о екстериторіальность Угорьской Руси в одношіню к російській імперії. В теоретичнім плані бы мала быти їх територія домінієв Росії, так як то было напр. з Австралієв ці Канадов в одношіню к Великій Британії.

Думку припоїти Угорську Русь к російській імперії дуже курто інституціонално репрезентовала Руська народна рада (РНР), яка vznikла 21. децембра 1918 споїнем пряшівской РНР із старолубовнянськов РНР, знамов під назвов Рада Лемків.

Ідея споїти території заселены Русинами з російсков імперієв мала своїх сімпатизантів і меджі америцькыма Русинами.

13. юла 1917 ся в Нью Йорку одбыв Русиньський конгрес (*Русский конгрес*), який організовали русофільскы орьентованы емігранты із Галічі, Буковины і Угорьской Руси. Галічских Русинів репрезентовав Петро Гаталак а угорьских Николай Пачута, председа Америцько-руськой [русиньской] народной обраны (*Американско-русская народная оборона*) і председа Грекокатолицького соєдиніня (*Греко-католическое объединение*) (Рор 2005, 272).

Конгрес хотів *Прикарпатську Русь* зложену із Галічі,

Угорьской Руси і Буковины зъєдинити з демократичнов Росієв, што ся іщі віділо як реална ідея. В тім часі было царське самодержавіє вже минулостёв і міць была в руках Дочасной влады. Така жадость америцьких Русинів, декларована в меморандумі конгресу і послана представителям штатів Догоды, выкликала найперше одпор брітських діпломатів в США, але наслідно і русиньской грекокатолицькой церькви в США. Тота жадала автономію в рамках Угорьска. Лемже большевіцькый переворот в новембрі 1917 таку алтернативу в русиньских штатотворных увагах навсе поховав.

Підкарпатська Русь як часть зъєдненой України

Думка, жебы ся угорьскы Русины стали частёв України, ся операла о vznik українського штату, а ідейно о приртя україньской культурной і етнічной орьєнтації частёв русиньской інтелігенції. Была звязана з роком 1918, коли в януарі 1918 была выголошена Україньска народна республіка.

Їй выголошіня привітали Українці жыючі в Галічі. В септембрі 1918 vznikнув у Львові воєньський выбор а на зачатку октобра было сформоване політичне веджіня з розлічных політичных партій, якы ся мали приготовити на перевзятя моци у выходній Галічі.

18. октобра 1918 ся зышли україньскы політиці і репрезентанты общественного жывота у Львові, де зволили Україньску народну раду як політичного репрезентанта Українців Австро-Угорьска. В тот самый день выдали декларацію, в котрій увели, же Галіч, Лемковина, северозападна Буковина і україньскы території северовыходного Угорьска будуть належати до сполочного україньского штату.

Сучасно рішали вопрос споїня того штату з Україньсков народнов республіков – гайтманатом, яка ествовала уже помалы рік. По довгих діскусіях ся договорили, же не будуть жадати споїня обидвох україньских штатів, бо ся бояли того, же по скінчіню войны зачнуть платити Вілсоновы пожадавкы на мір, в котрых америцькый президент в пункті VI визнавав право Росії становити собі свій властный політичний розвиток і не говорив о можностях єй розділіня. Наспак, в пункті X жадав якнай-слободніший автономный розвой вшитых народів Австро-Угорьска. Бояли ся, же внаслідку споїня з выходнов Українов і нерозділіня Росії може і Галіч зістати частёв російской імперії (Švorc 1999, 172). Окрем того галічских Українців мотивовала к выголошіню самостатного штату польска ініціатива. Поляци створили 28. октобра 1918 ліквідачну комісію, яка переберала в Галічі справу під себе. Меджі галічскыма Українцями і Поляками зачали vznikати озброєны конфлікты. Україньскы воєньскы одділы 1. новембра обсадили Львів і 9. новембра ту была выголошена Западоукраїньска народна республіка (Polonska-Vasylenko 1988, 772). Председом влады ся став Кост Левицькый.

Хоць веджіня Западоукраїньской народной республіки первістно не уважовало о споїню зо Скоропадьского гайтманством (Україньсков народнов республіков), ситуація єй занедовго принутила змінити погляд. Польскы войска 22. новембра обсадили Львів, а україньска влада ся мусила перестяговати найперше до Тернополя а занедовго до міста Станіслав. У безвыходній ситуації зачала вести діскусії з Директорієв Україньской народной республіки а 1. 12. 1918 делегація штатного секретаріату Западоу-

країнської народної республіки підписала з Директорією договори о сполученні обох республік до єдиної Української народної республіки. Лемже в році 1919 стратила її директорія контролю над Україною, де наступила цілкова анархія. Директорія в принципі не была способна помочі галицьким Українцям і Русинам протів польським жадостям. Од кінця рока 1918 была Западоукраїнська народна республіка в неперестанній війні з Польщовою выходною Галич, яку Поляци брали як стару польську територію і не хотіли Русинів акцептовати як самостатний народ. Під справов директорії на челі з Симоном Петлюром в яри 1919 была уж лем мала територія на югозападі України, а як ся споїла з Поляками, стратила підпору галицьких Українців (Karpeleš 1994, 180).

В часі, коли ся іщі вказовали можности на самостатну екзистенцію Української народної республіки, угорськи Русини цалком логічно зачали зважовати алтернативу припоїти ся їй. 8. новембра 1918 на громадї Русинів із Спіша і Шаріша на Старолюбівнянськїм градї была з ініціативи Еміліяна Невицького основана в принципі перша Руська народна рада (Рада Лемків), а тоту ся прихылила к українській штатотворній орьєнтації. В тот день выдала декларацію, в якій підтримовала право народів на самоідентифікацію в їх етнографічних границях, і зарівно одвергла ініціативу, котры бы мали Русинів розділити до розлічных штатных формацій. Якубянський священник Михал Михаліч попросив участников зробити народну збірку на бой за ослободжіння народа і сам дав першых тисич корун: „*Няй міліони выростуть з той скромной гривны даной на то, жебы наш русинський народ міг допомочі здобути слободу. Вызывам тя, русинський народ: Од Любівні аж по Сіготь до святого боя за слободу!*“ (Tvoridlo 1922, 42). Еміліян Невицький, Михал Михаліч, Йосиф Рыбовіч, Петро Шіма, Іван Мурцко, Іван Чанда, Др. Еміліян Торонський, Др. Николай Завадський і дакоты далшы представителі русинської інтелігенції в слідуючих днях закладовали в русинських селах на Спішу, в Шарішу і северовыходнім Земпліні містны народны рады. Ініціативу

за припоїня русинських територій к Україні проявляв передовшыткым Е. Невицький. У своїх проголошінях ясно жадав з'єдночіння угорських Русинів з великов Українов. Писав: „*Карпатська Русь подає руку братам з Галичі і Буковини і з'єдночує ся з матір'єв руських міст, із славным Києвом. Няй ся українська земля стане одднесь і нашов...*“ (Tvoridlo 1922, 20).

Кедь ся в децембрі 1918 споїла Рада Лемків з прашівсков РНР, быв Еміліян Невицький, ведно з єго ініціативов припоїти території заселены Русинами к Українській народній республіці, одсунутый боком.

О українській орьєнтації незалежно од старолюбівнянської РНР уважовали і представителі русинської інтелігенції з выходных частей Угорської Руси. 8. новембра 1918 ся одбыла велика народна громада в Ясині, яка підпорила жадость сформуловану Штефаном Клочураком, жебы ся Підкарпатська Русь припоїла к Україні (Чумупес 1983, 21).

Кедь 17. новембра 1918 vznikла в Хусті Руська (українська) народна рада на челі з Юлієм Брацайком, высловила ся за Українську народну республіку. Тоту жадость предложыв ей председа Юлій Брацайко і на народній громадї Русинів 10. децембра 1918 в Будапешті а повторно была настолена 21. януара 1919 на великій народній громадї в Хусті. Ту собі 420 делегатів выбрало репрезентантів, які мали дискутовати в Києві з репрезентантами Української народної республіки о припоїню Підкарпатської Руси (Švorc 2007, 43).

Позиція Української народної республіки ся неперестанно компліковала, нова Польща не акцептовала Україну главно на територіях, які брала за історічно польскы, большевіцькы войска обсадили ей выходну часть і боєвали з польськыма, а в році 1919 ся на міровій конференції в Паріжу уже інтензивно дискутовало о припоїню Угорської Руси к Чехословакії. В такій ситуації были планы на причленіння Русинами заселеных територій до українського штату нереалны.

(Закінчіня в далшій числі.)

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, ПгД., Пряшівска універзіта в Пряшові, Центр языків і культур народностных меншын, Інштїтут русинського языка і культури (Словакія)

Творчость Юрка Харитуна як приклад вырівнованя ся з травматічнов скушеност'єв

Abstract One of the characteristics of present-day Rusyn literature in Slovakia is the return to the past, youth and childhood, to the native countryside and memories. The past is described nostalgically positive and idealized. In the article, we deal with the work of the Rusyn author Juraj Charitun, who, due to the construction of the water work Stariná, lost its access to his native birthplace, which is visibly and specifically shown in his poetic works. We are interpreting his texts *My sorrows from the view of the phenomenon of trauma, the central concept of Trauma Theory. The texts are interpreted in two ways: as traumatic utterance and (self)therapy, and as a moral testimony to future Rusyn generations.*

В статі ся ближе занимаме зборником віршів з назвов Мої жалї, котрый внимаеме як рефлексію травматічної удалости з авторового жывота і в тім контексті ю і інтерпретуеме. Походжіння психологічного терміну травми є звязане із меном ракуського психолога і псіхіатра Зігмунда Фройда², котрый але нескорше тоту часть свого выскуму зохабив і дале продовжовав в проблематіці

уствідмлёваного і нествідмлёваного. Дякуючі сучасному інтердисціплінарному приступу ся термін травми обявлює і в інших науковых дісціплінах, котры ся занимають культуров і літературов. Алейда Ассманн в рамках культуровых штудій бісїдує о травмї як о дачім, што має „одношіня к скушености, котра є так непохопителна, же перцепція автоматічно заперать свої браны перед

• Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, ПгД.

Фотка: З. Цітрякова

таким нарушительм. З причіны себезахованя была вылучена і замкнута в части сепаратній од усвідомлёваной части мысли, затожє нічїть мантїнелы, в котрых собі персона будує свою ідентїту.³ На тоту скушеность ся нескорше тяжко споминать і тяжко ся о нїй комунікує. Замкнута скушеность не є забыта, але є конзервована і по часї може быти зась проявлена розлічныма конкретныма сімптомами. Цїлём терапїї є привести поховану травму до усвідомлёваной памяті і інтегровати ю до особной ідентїты. Ай кедь не може быти цалком вылічена, таким способом страчать свою дештруктївну силу.⁴

Теорїя травмы (Trauma Theory) або штудїї травмы (Trauma Studies) ся розвинули в шістьдесятих роках 20. столїтя, коли ся сполочность зачала ближе займать соціалныма проблемами як „агресія роблена на женах і дїтєх (знасилнїня, тіраня, інцест); феномен посттравматїчного стресового сїндрому⁵ в припадї войнових (ветнамских) ветеранів; псіхічне пошкоджїня як наслідок мучїня і геноціды (главно в одношіню к Голокавсту).⁶ В остатнім припадї можеме бісїдовати о колектївних історїчных травмах, о котрых суть жертвователї схопны комунікувати аж по роках, таксамо є потребне, жебы сполочность была приправлена їх выслухати.

Частєв соціалного розпознаваня історїчной травмы є в тім контексті новий етічний концепт моралного свідка, котрый давать голос тым, котры вмерли. Моралныма свідками ся можуть стати і авторы літературы, котры во свойї літературній творчости нарабляють із темов історїчной травмы, як є наприклад обход з отроками з Африкы, масакры у Рванді або на Балканї⁷ ці депортація лемківских Русинів в рамках смутнознамой Акції Вісла.

Інтерпетованём травмы в літературї ся прїмарно займають літературознателї Калї Тал⁸ (Kali Tal) і Кейті Карут⁹ (Cathy Caruth), котры при ей анализованю мають псіхоаналїтічну постштруктуралїстїчну позїцію: „травма є невырїшителна проблема неусвідомлёваного, котре пояснює внутрїшнє протиречїня скушености і языка“ і описує ю як „вертаюче ся чутя абсенції.“¹⁰

В русиньскій літературї і окреме поезїї є звичайне носталгічне емоціалне наладжїня, коли ся авторы вертають до молодости, ідеалїзують минулость, котру порівнюють із сучасностєв, і глорїфікують свою родну землю і природу навколо. Сучасна русиньска література є до великой міры писана старшов генерациєв русиньских писателїв, многы з них были актївно запоєны в процесах третєго народного оброджїня. Єдным з популярных жанрїв є автобіографїчна проза; подобности і алузїї на жылот автора але мож найтї і в рамках літературной фікції. Авторы ся природно наворачтають до минулости і молодости, до часїв, котры суть вниманы высоко позїтївно, ідеалїзовано і носталгічно (тіпїчний приклад суть *Споминкы і очекованя* Миколая Ксеняка). Про їх творчость є тыж тіпїчний простор села як міста народжїня і близкой карпатьской природы, гор і лїсів. Містьскый простор ся находить в компарації і в опозїції із селом, причїм є часто оцїнёваный як негатївный і про Русинів неприродный. Тоты преференції в часопросторї русиньской літературы мож інтерпетовати і похопити на основї зналости історїї і соціално-културных условїй карпатьских Русинів, котры в сучасности не мають властну державу і їх домовина ся находить на крижоватцї дакільких державных гранїць. В історїї карпатьских Русинів не суть дачїм вынятковым скушености із выстягованём за роботов, з нученов депортацієв ці асімілацієв, котры суть і літературно описаны. Минулость і молодость, простор села і міста нарожїня (з централным характером матери) ці память і споминкы суть про Русинів дуже важны.

Зато першым вопросом, на котрый треба одповісти при інтерпетованю текстїв Юрка Харитуня з позїції травмы є: мож бісїдовати о травмі? Є то носталгічне споминаня на домївство, або выповідь травматїзованого субекта? Одповідь на тот вопрос ся находить в інформациях о авторови і єго жылотї, ай во выповідї, котров є зборник поезїї *Мої жалї*.

Водна гать Старина была выбудована в роках 1981 аж 1988 і є найвекшым засобником питной воды у Середній Европі. Старина є засобником воды про регіон выходной Словакїї, але єдночасно має і функцію протиповоднёвой охраны в поведю рікы Цїроха і Лаборець. І наприк безспорно позїтївным аргументам мала Старина і негатївны наслідкы на жылоты жытелїв сємох сел (Дара, Остружнїця, Руське, Смулник, Старина, Велика Поляна, Звала), жытелї котрых были мушены ся выселити із свойїх домовів. Їх дома были зрївнаны зо землєв і наслідно залляты водов. Коло водной гати Сатрина ся находить охранные пасмо, в Старинї є заказане купати ся, їмати рыбы або в ей околїцї становати. Гладь воды вытваряють доконалу барьеру, котра бранить выстягованым жытелям в можности вернутя ся назад.

Єдным з них є і русиньскый автор Юрко Харитун, котрый ся народив 17. 7. 1948 в днесь уж неествующім русиньскім селї Остружнїця. Ёго першыма зборниками по-

езії суть **Гуслі з явора** (1995) і **Мої жалі** (2010), в котрых автор рефлектує скушеность із выстагванём, страту свого міста народжіння і з того vznikнуты емоції. Друга спомянута книжка патрїть до поетїчного цїклу, котрый творять 3 книжки: **Мої сны** (2011), **Мої незабудкы** (2013) і **Мої надїї** (2014). Автор тыж выдал дакілько публікацій, котры суть урчены про молодшого чїтателя, збірку загадок (**Здогадай, школярику**, 2016) ці фіглів (**Дїягноза: фіглі про діти**, 2018). **Дякую, мамко!** (2017) і **Нашы співаночки, як дівчат віночки** (2018). Суть то публікації дїтського фолкору з области як родного села, так із іншых Русинами заселеных областей, котры зозберав автор ведно із своєв мамов. Тот другый пруд Харитуновой творчости выповідать о важности дїтинства, споминок і фолклору, котры суть великов частєв ёго персональной ідентїты. Яким способом ся тогды в ёго текстах проявить скушеность із выстагванём і неможностєв вернутя ся назад?

Ай кедь в припадї інтерпретованого тексту є на дакілько містах притомне позїтивне і ідеалїзуюче носталгічне наладжїня, характерїстичне про творчость многих писателїв старшой русиньской генерації (*Белаве небо над Бескїдом / таку красу / видно лем ту / Назберам пригорці малин / і доброту таку / найду лем ту* (с. 7); *Під Бескїдом луку / вышываны рушникы / Сїном пахло / сміяли ся гачуры / Плугы плавали / як човникы ріков / Пречїсты тоны потїчків* (с. 9), але уж назва книжки **Мої жалі** і обалка з фотографїєв Старины выповідать о емоціо-налім ставї силно субектївізованого лірічного субекта. Тот мож стотожнити з автором віршів (суть написаны в першій особі єднотного чїсла), котры представляють персонану выповідь, описують емоції і думкы в реакції на выстагваня. Автор є ним міцно засягнутий, є вытягнутый з нормального ставу і находить ся во вырї емоцій (*Цїлый світ / крутить ся зо мнов*, с. 56), *колотяць ся / в мойй душі / ненависть і злість*, с. 70). Выстагваня є внимане міцно негатївно (*Може так / як у вісемдесят першїм коли в селах настало пекло*, с. 55; *Мы одышли / не обзерали ся назад / Падав на нас / болїв / жалїв / водопад*, с. 97), затоже про Харитуна то значїть страту здроя спо-

минок і забранїня контакту з минулостєв: *буковий клат / што загатив / Цїроху ріку / Як рыбкам / і нам / вернути ся назад* (с. 104).

Автор не є схопный відїти одход людей із села (*Бїла молго / сядь на мої очі / бо відїти не хочу*, с. 14) і чує ся як окраджений і збавеный корїня, без чутя безпеки і надїї: *Рїка має своє корыто / іскеркы огень / день має тїнь / і ніч має темно / А што маю я / вам не повім* (с. 62). В образї *Стромы без корїня / вырвали насилу* (с. 93) є выядрена незгода, недобровольность і вынученость, єдночасно метонїмія *Стромы без корїня* (с. 93) наражать на долю Русинів як народа, котрый не має свою штатну формацію – державу.

Русины суть народом, котрый обывать географїчний простор Карпат, горы і лісы, котры суть їх домовинов. Про вытворїня Старины было потребне выстагвати жителїв сел (то значїть змїну простору і страту домова), збуряти їх домовы (зрївнати із землєв) і наслідно села залляти водов, чїм vznikла про Русинів неприродна, артефіціална і умела, чоловіком вытворена ровина. Неприродность акуратно ілуструють віршы: *Рівнина як на столї / на рїзанкы тїсто / Без потїчків / лісів / бережка / і студника / Велика бїда / Трапїня / Терпїня* (с. 93), і абсенція слова: *А хыжа наша? / Не просьте ся / мамо / щезла без слїдїв* (с. 107). Находить ся ту тыж далшый сімптом травмы – несхопность або комплікованость комунїкованя о травматїчній зажытку: *Кілько слов / хотять выповісти руки / кілько обняти звїзд* (с. 14), *Дакотры слова / ненавіджу од душы / найгіршы такы / што про жалї пишу*, с. 60) в спойню із запоїнем міцных і острых емоцій.

Ай кедь мож контрвати, же выстагваня з родного краю є „меншым злом“ протїв геноцідї або фізїчній агрессїї (без огляду на то, ці є фаталне або нї), вырїшалный є нелем псіхічний став лірічного субекту во віршах в добї травматїчної удалости, але і в добї по нїй. Наслідок выстагваня є описаный графїчно як фізїчна тілесна рана, в котрій ся находить чужїй объект, котрый выкликує траплїня і біль: *Выберь мї із раны / склянчїну* (с. 56); *бо трїска острак / під ніхтєм коле* (с. 14) ці міцный жаль (*Приложте мї на груди / груду студеного леду / бо пече од жалїв* (с. 97), котрый ани по роках не має кінця (*Слызы як блыхы розжерли тварь / Іці жеруть*, с. 97). Псіхічны наслідкы выстагваня суть довгодо-бы і травма надале страшить в снах в сімболїчній подобї: *Чорна ворона / Сїдать на плечі / клює і в ночі / На груди сїдать / клює до очей / Дожыти ся рана / може перестане* (с. 100).

Лірічний субект не є з выселїнем наповно вырівнанный, нове місто, де автор жые, про нєго не значїть домовину, тот є лем єдина і унікатна. Ай кедь собі усвідомлює неможность звернутя сїтуації (*Не помолодїєме / і рїка ся не верне / до свого жрїдла* (с. 67), *Пречїсты тоны потїчків / вже пару рокїв / над презградов / прикрыли жалї нїмотов / Камінный криж / час розгрыз*, с. 9), і надале тужить по на-вернутю і не екзїтує сила мїмо той водной, котра бы му забрала в на-

вернуть: *Насыпте мі / під ноги склянчини / На пішник / терня / скаля натрепте / до хыжонькы в долині / босый зайду / Завяжте мі очі / штрангом повяжте як павуз / до порога як гад / досмыкам ся / напиту ся воды / спід Бескіда / На плоті ня чекать малёване горня* (с. 96). Він є охотный жертвувати ся, підступити фізичны муки, котры суть в порівнаню з тыма душевныма другорядны і мож їх переконати. Мімо емоцій жалю, абсенції, страты і кривды ся ту находжають тыж чутя вини, лірічний субект тужить по одпушцію: *Розобю глядило / Не хочу відіти в нім / Як натягую руки / Дай мені Боже силу / Одпустити собі самому* (с. 29). Внутрішній бой і снагу вылічити ся акуратно репрезентують віршы: *Сам із собов / йду на дуел / Секундантом нам / сумліня буде / На сердце / намірю ласку / на голову / думкы / а на душу / перо / Пару кроків / стою од себе / Выстріл не чути / В глядилі / подаєме собі руки* (с. 87).

В зборнику ся тыж находять стишки, котры назначують можность вырівняня ся із кривдов і інтегрованя травмы до особной ідентиты. Лірічний субект находить опору і утішяня в релігії (*Є поміч єдна / Молитва / і чіста душа / Слова солодкоого Хріста / Він загойть нашы болі*, с. 72) і в народнім фолклорі (*Коли співанка / пробудить ня із снів / забуду на жалі / забуду на гнів* (с. 59), *до їх души / співанок наллії / што співала мати*, с. 75), з помочов котрых обновлює контакт з минулостєв і родным краєм, то значить і з локалнов регіоналнов ідентитов.

Література

- ASSMANN, A. (2012) *Introduction to Cultural Studies. Topics, Concepts, Issues*. Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH & Co, ISBN 978-3-503-13716-9, 248 s.
- CARUTH, C. (1996) *Unclaimed Experience. Trauma, Narrative and History*. Maryland, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, ISBN 0-8018-5246-3, 154 s.
- Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed.). Arlington, VA: American Psychiatric Publishing, s. 271–280. ISBN 978-0-89042-555-8.
- MAMBROL, Nasrullah (2017) *Sigmund Freud and Trauma Theory*. [cit. 2018-10-06]. Dostupné na: <<https://literariness.org/2017/06/21/sigmund-freud-and-the-trauma-theory/>>.
- MOHD, Nazri. L. A. (2018) A New Beginning of Trauma Theory in Literature. In *The 1st Annual International Conference on Language and Literature*, KnE Social Sciences, s. 57-65. DOI 10.18502/kss.v3i14.1918.
- TAL, K. (1996) *Worlds of Hurt. Reading the Literatures of Trauma*. United Kingdom: Cambridge University Press, ISBN 978-0521565127, 316 s.
- ХАРИТУН, Ю. (2010) *Мої жалі*. Пряшів: Русин і Народны новинкы, ISBN 978-889441-04-4, 188 с.

Позначкы

- 1 ХАРИТУН, Ю. 2010. Мої жалі. Пряшів: Русин і Народны новинкы, ISBN 978-80-89441-04-4, 188 с.
- 2 MAMBROL, Nasrullah. 2017. Sigmund Freud and Trauma Theory. [cit. 2018-10-06]. Dostupné na: <<https://literariness.org/2017/06/21/sigmund-freud-and-the-trauma-theory/>>.
- 3 ASSMANN, A. 2012. Introduction to Cultural Studies. Topics, Concepts, Issues. Berlin : Erich Schmidt Verlag GmbH & Co. 2012, s. 172.
- 4 Тамже, s. 176.
- 5 Посттравматічна стресова поруха є псіхічна поруха, котра ся розвине потім, як є особа выставлена травматічний удалости, як напр. сексуальный атак, война, автомобілова гаварія або выгражяня ся. Сімптомы можуть быти напр. неспокій вытваряючій думкы, емоції або сны, котры ся односять к удалости, псіхічна або фізична анксіета выкликана стимулом котрый є звязаний з травмов, снага о выгнутия ся тым стимулам, зміны в думаню і емоціях особы, звышена фреквенція реакцій типу „бій ся, або втїкай“. American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed.). Arlington, VA: American Psychiatric Publishing, s. 271–280. ISBN 978-0-89042-555-8.
- 6 MAMBROL, N. 2017. Sigmund Freud and Trauma Theory. [cit. 2018-10-06]. [online]. Dostupné na: <<https://literariness.org/2017/06/21/sigmund-freud-and-the-trauma-theory/>>.
- 7 ASSMANN, A. 2012. Introduction to Cultural Studies. Topics, Concepts, Issues. Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH & Co., s. 176.
- 8 Вызначна работа Калі Тал є *Worlds of Hurt: Reading the Literatures of Trauma* (1995, Cambridge University Press) Доступна на: <<http://kalital.com/trauma-studies/>>.
- 9 Вызначны работы Кейти Карут суть *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative and History* (Johns Hopkins UP, 1996), *Literature in the Ashes of History* (Johns Hopkins UP, 2013) and *Listening to Trauma: Conversations with Leaders in the Theory and Treatment of Catastrophic Experience* (Johns Hopkins UP, forthcoming 2014)
- 10 MOHD, Nazri. L. A. 2018. A New Beginning of Trauma Theory in Literature. In *The 1st Annual International Conference on Language and Literature*, KnE Social Sciences, s. 57-65. DOI 10.18502/kss.v3i14.1918.

Вызначну задачу має тыж себerefлексія і комунікація о минулости через творчость: *не є ліпшых ліків / як через зубы / процідити / пару віршів* (с. 70), котра ся ставать жрідлом себетерапії. З помочов творчости ся автор стає і моралным свідком, котрый може заступлєвати голосы выштыкых выстягованых жытелїв. Він реферує о травматічній скушености нелем своїм сучасникам, але і будучім генераціям: *Про діточкы нашы / про діточкы наших дітей / і їх діточкы (...) хочу вхабити пару віршиків* (с. 3). Автор собі усвідомлює, же є важне собі припоминати минулость і незабывати на ню: (*Не хочу / жебы в рядках / як на перелозгах / выріс бурян*, с. 64), і акцентує значіня і силу свідоцтва: *Дайме волю слову / Няй тече як розпещена ріка / Няй ріже як ніж / І бурять як буря / Гладить / Ласкоче / Потішить сердца / Лем няй не западе / порохом у книжці* (с. 65).

На основі тых значінь найджєных в текстї мож повісти, же іде о выповідь міцно травматізованого субекту, котрый внимать выстягованя як акт выконаной псіхічної агресії нелем на індівидуалови, але і на групі. Лірічний субект терпить псіхічныма наслідками, к удалости ся вертать усвідомлєвано і неусвідомлєвано, припоминать собі дакотры аспекты сітуації, не забывать на ню. Є про нєго проблематічне ся з удалостєв вырівнати, снажить ся але о то з помочов релігії, народного фолклору і творивого акту писаня, чім ся ставать моралным свідком бісідуючім о долі жытелїв сємох русиньскых сєл.

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, ПгД., Пряшівська універзіта в Пряшові, Центр языків і культур народностных меншын, Інштїтут русиньского языка і культуры (Словакія)

ЮБІЛЕЙНЫЙ НАУЧНЫЙ ЗБОРНИК STUDIUM CARPATO-RUTHENORUM 2018

(Вступне слово едіторкы.)

Десять років організованя научных семінарів із карпаторусиністікы – *Studium Carpato-Ruthenorum* є малым юбілеєм, котрый дає простор на рекапітуляцію.

• Зоставителька, відповідна редакторка зборника і авторка вступной статї до него ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, ПгД.
Фото: А. З.

В році 2008, кедь vznikнув самостатный Інштїтут русиньского языка і культуры на Пряшівській універзітї, єднов з ідей смерованя інштїтуту з погляду довшого часового горизонту была ай думка отворити інштїтут шырокій громадї, нелем вузкому кругу спеціалїстів-бадателїв з области карпаторусиньских штудїй. Так ся зродив проект *Studium Carpato-Ruthenorum*. Главну ідею того проекту мож бы было наформуловати приближно так: Притягнути позорность бадателїв на нововзникшу научну дісціплїну – карпаторусиністіку і іншпіровати їх до научных бадань у тїй дісціплїні з розлічных аспектів (нелем з погляду языка і літературы, припадно культуры в шыршїм розумїню), але таксамо подїлити ся

з выслїдками своїх бадань з тыма, котры суть обектом їх научных бадань – карпатськыма Русинами, компактно заселяючіма простор северовыходной Словакії (із своїм культурным центром у Пряшові). Так до Пряшова – на Пряшівску універзіту зачали приходити спеціалїсты з области соціолінгвістікы, соціології, історії, вытварного уменя, музеоедукології і музейництва, театралного уменя, набоженьского жывота, етнології, етнографії і інших дісціплїн, жебы презентовати найновшы выслїдки своїх бадань, заміряны на мїнорїту карпатських Русинів. А так семінары з карпаторусиністікы зачали здобывати приятель першых своїх участників, з котрых бы сьме хотїли спомянути такы мена як: Юдр. Петро Крайняк, ПаедДр. Владимир Ільковїч, проф. ПгДр. Осиф Сїпко, ПгД., ПаедДр. Франтішек Данцак, Мгр. Гавріїл Бескид, доц. ПгДр. Юрій Панько, к. н., інж. Димїтрій Крішко, Мгр. Петро Медвїдь, Петро Булик, Штефан Крушко, Василь Латта, Зузана Джупїнкова і многы далшы. Самособов, на семінары приходили ай штуденты Пряшівской універзіты, ці то уж были за походжїнем Русины, або такы, котрых заїнтересовала даяка конкретна тема із жывота карпатських Русинів. З цілєм проглублїня знань із дісціплїн – русиньскый язык і русиньска література, котры сі выбрали за свій штудїйный програм штуденты Інштїтуту русиньского языка і культуры, реґуларно приходили на єднотливы темы і штуденты-русинїсты. Традично найбївшому інтересу ся тїшыли темы з історії Русинів, прото ай організаторы позывали выступити найвеце спеціалїстів з той области – доведна за десять років было прочітаных 16 тем з области історії Русинів, на котрых выступило 11 історїків.

За десять років Інштїтут русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты зорганїзовав 50 семінарів карпаторусиністікы, на котрых выступило 36 гостїв (на дакотрых семінарах выступали по двоє спеціалїсты з даной области, дакотры выступили двараз) із 9 держав: Словакія, Чеська републіка, Польща, Австрія, Україна, Сербія, Мадярсько, США, Канада. Были то слїдуючі выступаючі: Павел Роберт Маґочій (Канада), Станїслав Конечні (Словакія), Кїрілл Шевченко (Чеська републіка), Ева Міхна (Польща), Міхаель Мозер (Австрія), Валерій Падяк (Україна), Василь Ябур (Словакія), Анна Плішкова (Словакія), Гавріїл Бескид (Словакія), Михайло Фейса (Сербія), Себастіан Дубел-Дмитришин (Польща), Михаїл Капраль (Мадярсько), Михал Бицко (Словакія), Мартїн Цубяк (Словакія), Даньєла Капралєва (Словакія), Олена Дуць-Файфер (Польща), Гелена Медешї (Сербія), Франтішек Данцак (Словакія), Юлія Дудашова-Крішшакова (Словакія), Кветослава Копорова (Словакія), Андрїй Антоњак (Словакія), Ян Максїмюк

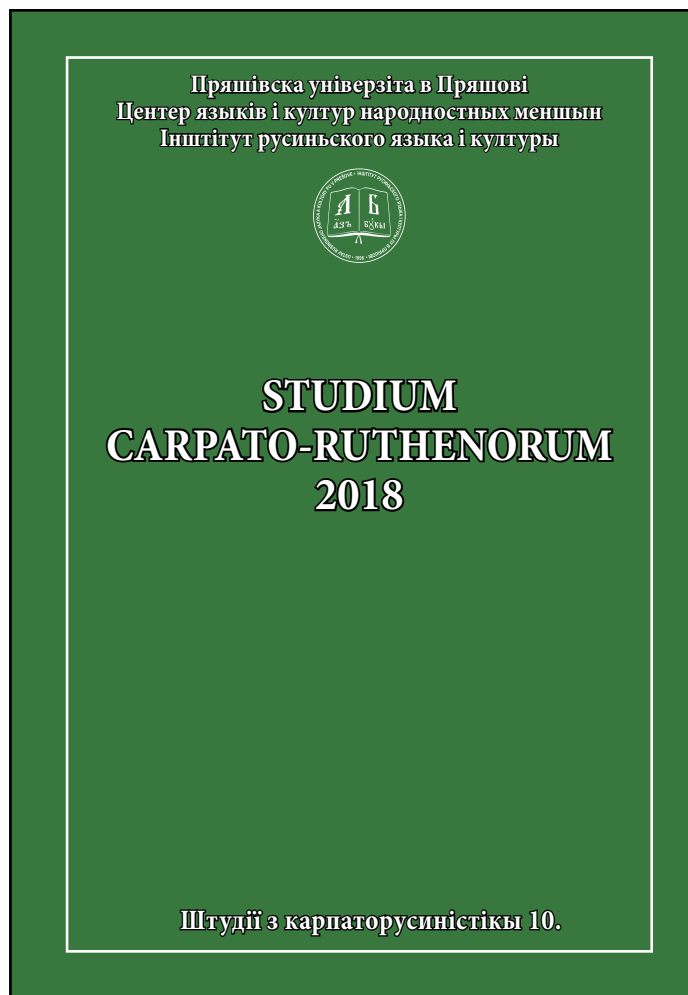
(Польща), Міхал Шмігель (Словакія), Івана Джундова-Сливкова (Словакія), Петер Шворц (Словакія), Володимир Фенич (Україна), Міхал Павліч (Словакія), Ігор Шніцер (Україна), Осиф Сіпко (Словакія), Страшімір Мітков-Цанов (Булгарія), Мірон Пукан (Словакія), Люба Кралєва (Словакія), Марек Гай (Словакія), Петро Савчак (Словакія), Міхал Глеваняк (Словакія), Іван Міськов (Україна), Міхал Вашічек (Чеська республіка).

Выслідным документом з каждого рочника научных семінарів є зборник *Studium Carpato-Ruthenorum / Штудії з карпаторусиністікы*. Кедь ся попозераєме до єднотливых рочників зборників, можеме збачіти, же окрема надрукованых штудій выступаючих науковців суть в нїм поміщены ай додатковы штудії. Суть то штудії спеціалістів-бадателїв з розлічных областей карпаторусиністікы, котры не выступили на семінару, але їх тема ся дотыкать проблематікы карпатських Русинів. За десять років было у зборниках надрукованых 24 додатковых штудій од 12-тєх авторів (з того пятеро новых авторів, причім нам прибыла ай штудія з далшой державы – Меріленд в США). Суть то тоты авторы: Анна Плішкова, Петро Крайняк мол., Ольга Глосікова, Елейн Русинко, Юлія Дудашова-Крішшакова, Кветослава Копорова, Валерій Падяк, Мартін Цубяк, Валерія Чізмар, Йозеф Білскі, Михайло Фейса, Ева Міхна. Также, сумарізуючі, мож повісти, же в десятєх зборниках *Studium Carpato-Ruthenorum / Штудії з карпаторусиністікы* было надрукованых доведна 72 штудій од 41 авторів із 9 країн Европы і Америки.

Пару слов о юбілейнім зборнику *Studium Carpato-Ruthenorum 2018 / Штудії з карпаторусиністікы 10.*

У зборнику є надрукованых 6 штудій од позваных авторів і 4 додатковы штудії. На русиньску літературу ся заміряла на першім семінару Мгр. Івана Сливкова, ПгД, з Інштитуту середнёевропських штудій Філозофічної факулты ПУ, котру іншпіровав автор Штефан Сухый і друге виданя ёго популярного зборника повідань – *Як Руснакы релаксують*. Штудії дала назву: *Змысел про гумор як културна самоідентіфікація Русинів* і выступила з нєв на 46. семінару карпаторусиністікы (одбыв ся 28. фебруара 2018). Організаторы семінарів ся каждорічно старають позывати новых выступаючих. В юбілейнім році то были двома новы бадателї – єден з України, а єден з Чеськой республікы. Доцент Іван Міськов, к. н., із Закарпатської академії уменя в Ужгороді є історіком із спеціалізацієв на давнішу історію Русинів і на 47. семінару (21. марца 2018) выступив з темов: „*Rutheni*“, „*Dux ruizorum*“, „*Marchia ruthenorum*“ у *середнёвічній Европі*.

На 48. семінар (9. мая 2018) пришов другый новый і взацный гость – із Славянського інштитуту Академії наук Чеськой республікы у Празі Мгр. Міхал Вашічек, ПгД, котрого предметом баданя суть русиньскы діалекты. Тема *Шпеціфікы діалекту села Пача (окр. Рожнява) в контексті русиньскых діалектів на Словакії* заінтересовала передовшыткым молодых бадателїв – докторантів Інштитуту русиньского языка і културы, про котрых молодой бадатель, за походжінем Чех, несподівав нелем добрыма теоретічными знанями русиньскых ді-

лектів, але ай комунікачными компетенціями в русиньскім языку. Кедь є бісїда о докторантах, єдному з них був даный простор на 49. семінару карпаторусиністікы (24. октобра 2018). Мгр. Міхал Павліч, ПгД., котрый лем недавно (в августі 2018) обгаїв свою дїзертачну роботу і став ся кваліфікованым русиністом із замірянєм на теорію літературы і сучасну русиньску літературу, прочітав на семінару тему: *Русиньска ідентіта як літературна проблема в прозах Марії Мальцовской*.

50. семінар карпаторусиністікы (21. новембра 2018) ся нїс у святочній атмосфері. Тема професора ПгДр. Петра Шворца, к. н., з Інштитуту історії Філозофічної факулты ПУ у Пряшові: *Русины і Чеськословеньско (Країньска границя меджі Підкарпатськов Русєв і Словеньском.)* была про участників семінара спеціално інтересна. Была выбрата в корешпонденції із юбілейным роком 2018, вызначным ай про Русинів. Перед сто роками (в році 1918) ся рішала ай їх судьба далшого єствованя і вопрос – сучастєв котрой із нововзникаючих держав ся територія, компактно заселена тым жытельством, стане.

Доц. ПгДр. Володимир Фенич, ПгД., історік з Катедры новой і новішой історії і історіографії Ужгородської народной універзіты в Ужгороді, выступив з темов: *Гердер контра Гегел: Михайло Лучкай і концептуалізація історії карпатських Русинів*. Сїмболічно, послідній із серії научных семінарів був присвячений тій особности, котра послужыла як іншпірація при створіню назвы семінарів перед десятьма роками – *Studium Carpato-Ruthenorum*. Якраз Михайло Лучкай був єден з першых, котрый у свій час пробовав писати історію карпатських Русинів і она є знама якраз під тов назвов.

Штири додатковы штудії авторів: **проф. Др. Михайла Фейсы** з Універзиты в Новім Саді (*Розвой і досягнутя Одділіня русиністікы*), **доц. ПгДр. Анны Плішковой**, ПгД., з Пряшівской універзиты (*Николай Бескид в процесі кристалізації русиньской народно-языковой идеології на переломі XIX. і XX. стороча*), **Мгр. Йозефа Білского** з Пряшівской універзиты (*Высокошкольска русиністіка в зеркалі ей першых двох деценій*) і **Др. габ. Евы Міхны** з Ягелоньской універзиты у Польщі (*Кодіфікація, а што далє? Языковы діла Лемків*) суть потверджінем того, же научны семінары карпаторусиніткы персягли контекст Русинів на Словакії і стають ся

дедале вєце інтересом баданя шырокого кругу спеціалістів з розлічных областей карпаторусиністікы.

До далшого деценія жычіме проекту *Studium Carpato-Ruthenorum / Штудії з карпаторусиністікы* штонайвєце добрых авторів, інтересных тем і дякуєме вшыткым – організаторам проекту, участникам, котры регуларно приходили на семінары, выступаючім, а таксамо авторам штудій з проблематікы карпатських Русинів. Вшыткы они вказали, же минулось і сучасный жывот міноріты карпатських Русинів їм не суть легковажны і же малый славянський народ жыючий в Карпатах – Русины мають в середнєєвропейскім просторі надій на будучность.

Петро МЕДВІДЬ, ЛЕМ.фм

Ославили 15 років діяльності обновленого Общества св. Йоана Крестителя

9-го марца 2019-го року ся одбыла благодарствена Божествена літургія в Грекокатолицькій церквѣ св. Василя Великого в Меджілабірцях, котров собі членове Общества св. Йоана Крестителя припомянуть 15 років свого діяльності на ниві духовно-народного возроджованя Русинів на Словакії.

Общество, котре обновили грекокатолицькы священици, має днесь понад 600 членів, в тім числі 18 священиків, і подля великосты своєї членьской базы є то **друга найвєкша русиньска організація на Словакії** по Русиньській оброді на Словеньску.

Обновлене общество

Общество св. Йоана Крестителя (ОСЙК), было засноване **Александром Духновичом іщі в 1862-ім році**. Ёство вало до року 1874, коли было зрушене.

О ёго обновліня в році 2003 ся постарали русиньскы священици, котры зістали далше вірны заповіді русиньскых хрістіаньскых родолюбів – **Александра Духновича, Александра Павловича, блаженых Павла Петра Гойдіча і Василя Гопка**. Общество было схвалене пряшівскым єпархом, днесь архієпіскопом і метрополітом Словакії **Йоаном Бабяком** декретом із дня 19-го децембра 2003-го року, наслідно была організація як обчаньске здружіня зареєстрована Міністерством культуры Словацькой републікы дня 11-го фебруара 2004-го року.

Главным цілём ОСЙК є розвивати хрістіанський і культурный жывот Русинів на Словакії. До ёго діяльності належить і робота з дітми і молодежов на полю хрістіаньского жывота і духовного релаксу, выдаваня хрістіаньской літературы, книжок, календарів, молитвеників, спознаваня і утримованя церьковнославянського обряду русиньскым материньскым словом, шыріня русиньскых церьковных і культурных традицій.

Выдавательске діяльність і літургічны тлумачіня

ОСЙК выдавать кварталный часопис **Артос**, раз за рік книжный **Грекокатолицькый русиньскый календарь**. **Якраз членове ОСЙК стояли і при зроді літургічных тлумачінь до русиньского языка**.

Дотеперь были выданы і схвалены церьковныма авторітами: Тетраєвангеліє; Апостолы на неділі і свята; Малаый трєбник I; Погріб і Парастас; Недільня вечерня,

• Цілых 15 років на челі обновленого Общества св. Йоана Крестителя стоїть о. Мгр. Ярослав ПОПОВЕЦЬ.

Фотка: А. З.

Літургія оперед посвяченых дарів, Читаня на Літургії оперед посвяченых дарів; Молебен, вечерня, утрєня і

акафіст ку священомученикови Павлови Петрови Гойдичови; як і далшы акафісты, молебены. **Готовы і в робочій верзії надрукованы, но затля без церковного схваліня, суть Малыі требник II. і Апостоларь (Книга писем святых апостолів).** Поступно перекладать ся Псалтырь – вже теперь суть потлумачены псалмы, котры ся найчастіше хоснують при богослужінях.

Іщі у 2009-ім році была на Грекокатолицькый архієпископскый уряд в Пряшові загнана жадость о схваліня Літургії св. Йоана Златоустого в русиньскім языку, но дотеперь не пришла нияка одповідь. Но уж у 2006-ім році владыка Йоан Бабяк дав поволіня брати у двоітій (сугубій) ектенії просьбы по русиньскы. Русиньска секція літургічної комісії при пряшівскім єпіскопстві, в котрій были і священници общества і котра діяла в роках 2004 аж 2006, приготовила і Тропарі і кондакы на неділі і свята ці русиньскый молитвеник Радуйте ся в Господі.

Треба припоманути, же іщі у 1992-ім році був Русиньсков обродов выданыі Малыі грекокатолицькый катехізм про русиньскы діти, котрый зробив днешній член і сполуоснователь общества, еден із главных ініціаторів літургічных тлумачінь, з котрыма зачав іщі у 1980-ых роках, отець **Франтішек Крайняк.** Выдавательске діяльство ОСЙК робить без державных ґрантів, лем із пожертвовань своїх членів і спонзорів.

Председом Общества є отець **Ярослав Поповець.** Шефредактором кварталника Артос є отець **Мілан Ясик** а главным редактором Грекокатолицького русиньского календаря є отець **Іван Барна.**

Із історії общества

Общество, котре перед 15-ма роками обновили грекокатолицькы священници, выникло у 1862-ім році під назвов „**Общество св. Иоанна Крестителя и Предтечи.**“ Думка засновати таке общество вышла од **Алек-**

санда Павловича і хопив ся ей **Александр Духнович.** Підпоровав тоту думку і втогдышній пряшівскый єпарха **Осиф Гаганець.** Штатут общества в Будапешті зробили русиньскы політичны діятелі **Адолф Добрянський** і **Антоній Рубій.** Першыи быв выбратый за председу общества, другый за єго заступника. Органы той організації были у Пряшові.

Организація мала за ціль „**выховати русиньску молодеж про будучий народный рух і воскресіня.**“ Общество мало втогды коло 400 членів, меджі котрыма были священници і учітелі на Пряшівській Руси, но і села, котры вступили до організації як колективны членове. Меджі членами мож было найти і дакілько словацькых активістів ці культурно-сполоченьскых діятелів із Російской імперії, котры фінанчно помагали і посылали книжки і новинкы до бібліотеки общества.

У 1864-ім році общество засновало інтернат про штудентів – **Алумнеа (Alumneum), што був першыи інтернат про середнєшкольску молодеж на території днешній выходной Словакії.** В будові є днесь церковна Середня здравотницька школа св. Василя Великого, котру мають сестры Василянкы. У 1867-ім році вирішило общество засновати **Фундацію Александра Духновича,** котра мала помагати штудентам із бідных родин, жебы годни были штудувати. Успіх общества послужыв як стимул на заснованя **Общества св. Василя Великого в Ужгороді** у 1866-ім році.

Общество было під тиском мадяризації у 1874-ім році зрушене. В меджівойновім періоді організацію обновили на даякый час єпіскоп **Павел Петро Гойдич,** но в тім часі уж ся старала лем о фунгованя Алумнеа і сиротинця, котрый засновав Гойдич, а не діяла в рамках цілів, котры мало Духновичом основане общество. Діятельство общества ся закінчило у 1948-ім році, кедь владу в бывшій Чехословакії перевзяли комуністы.

РУСИН Одборный і літературный часопис выдавать Академія русиньской культуры в СР (6х гоґне, náklad 1100 ks, IČO: 17079748). Предплатне 12 євр. Адреса редакції: Академія русиньской культуры в СР, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR. Телефон: 0917 171 912. Шефредактор: Мґр. Александр Зозуляк, языковий редактор: ПґДр. Кветослава Копорова, ПґД., редактор: Мґр. Міхал Павліч, ПґД. Регістрацны числа: ISSN 1339-5483, EV 328/08, MİÇ 49 589. Адреса на интернеті: www.rusynacademy.sk, e-mail: rusyn@stonline.sk. Выдане 5. апріля 2019 р.

KULT
MINOR

FOND NA PODPORU KULTURNYCH NARODNOSTNYCH MENŠIN

Realizované z finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín

• Службу Божу к юбілею Общества св. Йоана Крестителя одправляв повірений архієпіскопом Йоаном Бабяком о. Ярослав Пасок, судный вікарь.
Фотка з архіву о. М. Ясика

• На святкованю юбілею Общества св. Йоана Крестителя взяли участь діти і молодеж з Камюнки ведно з містным парохом о. Франтішком Крайняком (першыі справа) і ёго пані Веров Крайняковов (перша зліва). Отець духовный Тгліц. Ф. Крайняк у меджілабірській церькви одслужыв много років і охабив так у парохії, як і в цілім регіоні великий слід нелем в службі душпастырській, але тыж в народнобудтельській.
Фотка з архіву о. М. Ясика

Інститут російського мови і культури
Прашської університету в Празі

Вас позовуть на

9. - 29. Юня

СТУДІУМ САВРАТО-РУТНЕНОРУМ

10. рочник Меджінародной літній школи
російського мови і культури

2019

<http://www.umiro.sk/cjkm/hlavne-sekcie/wrk/1s/2019/>